

Матеріали засідання круглого столу

ВЕЛИКОДНЯ ВЕСЕЛКА

*до 15-річчя Хмельницької єпархії
Української Православної Церкви*

*з благословення
Високопреосвященнішого АНТОНІЯ
Митрополита Хмельницького і Старокостянтинівського*

15 травня 2008 р.
м. Хмельницький

УДК 94 (477). 084.61
ББК 63.3 (4 Укр)
М 71

Голови редакційної колегії:
Високопреосвященніший Антоній,
митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський
Білий Л.Г., директор Хмельницького інституту МАУП

Редакційна колегія:

Маркова С.В., перший заступник директора ХІ МАУП, кандидат історичних наук, доцент, професор МКА; *Барабаш О.П.,* завідувач відділом соціально-виховної роботи ХІ МАУП; *Гундерук Л.М.,* кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін ХІ МАУП; *Дацюк О.А.,* завідувач кафедри українського православ'я і теології ХІ МАУП, секретар Хмельницької єпархії УПЦ; *Ільїнський В.М.,* доцент кафедри зарубіжної літератури і культурології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії; *Парандій В.О.,* старший викладач кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін ХІ МАУП.

Рецензенти:

Олійник М.П., кандидат історичних наук, доцент. (Хмельницький національний університет)

Трембіцький А.М., кандидат історичних наук. (Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України Національної академії наук України)

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Хмельницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол №9 від 7 травня 2008 р.)*

Матеріали засідання круглого столу «Великодня веселка». – Хмельницький: Видавництво Хмельницького інституту МАУП, 2008. – 84 с.

До даного видання включені доповіді та тези доповідей, а також додаткові матеріали засідання круглого столу «Великодня веселка», яке відбулося 15 травня 2008 року у м. Хмельницькому на базі Хмельницького інституту МАУП.

Для науковців, викладачів, учителів, студентів та усіх, хто цікавиться вітчизняною культурою та історією.

Зважаючи на свободу наукової думки редакційна колегія не редагувала матеріали. За зміст статей несуть відповідальність автори.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом
Хмельницький інститут МАУП, 2008
© Автори статей

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

<i>Високопреосвященнійший Антоній</i> , Митрополит Хмельницький і Шепетівський.....	4
<i>Білий Л.</i> , директор Хмельницького інституту МАУП.....	8

ДОПОВІДІ

<i>Дацюк О.</i> Писанка – культурний символ України.....	11
<i>Маркова С.</i> Концептуальні проблеми сучасної молоді людини з позицій християнських цінностей та моралі.....	15
<i>Трембицький А.М.</i> Євфимій Січінський – дослідник українського сакрального мистецтва.....	19
<i>Парандій В., Барабаш О.</i> Писанка. Великодні традиції.....	34
<i>Ільницький М.</i> Писанка- тайна Великодня.....	37
<i>Ільницький М.</i> Великдень в спогадах з мого дитинства.....	39
<i>Скіц О.</i> Пасхальна радість – вияв Бога у душі.....	40

ДОДАТКИ

<i>Інформаційно-довідкові матеріали:</i>	
Хмельницька єпархія УПЦ (Історична довідка).....	48
Великий піст.....	51
Великдень.....	53
Паска.....	61
Ознайомлення з історією виникнення української писанки.....	63
Вірування.....	65
Приготування до розпису писанки.....	69
<i>Музиченько Я.</i> Великдень (розділ із книги).....	74

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Високопреосвященнійший АНТОНІЙ
Митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський*

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Дорогі учасники і гості засідання круглого столу, браття і сестри!

Геніальний Тарас Шевченко порівнював красу і мальовничість українського села з писанками, що були з давніх-давен синонімами Воскресіння, вічності, а також Батьківщини, сили і незнищенності нашого народу. Писанка, як і вишиваний рушник, є символом України, оберегом на цій землі.

Ще в дохристиянський період у слов'ян існував звичай: весною, коли святкувався прихід нового року, дарувати один одному «красні яєчка» – крашанки. Цей обряд був пов'язаний з народними уявленнями про яйце, що було символом весни, сонця, перемоги життя над смертю, весняного відродження природи.

Давні єгиптяни уявляли Всесвіт в образі яйця. Ще в стародавні часи, задовго до народження Христа, азійські і семітські народи в день, коли починався новий рік, мали звичай класти на стіл варені фарбовані яйця. Такими ж яйцями в цей день вони обдаровували своїх благодійників.

Фарбували яйця переважно в червоний колір, можливо тому, що кельти цей колір вважали найкращим. А кельти, як відомо, мали культурний вплив і на малоазійські народи. Новий рік за тих часів починався з весняного рівнодення – саме з того часу, коли християни започаткували Великдень. (Великдень був офіційно встановлений імператором Феодосієм II (408-450 рр.).

Пофарбовані великодні яєчка – крашанки – це символ пробудження весняних сил природи для нового життя; ілюстрація євангельського Воскресіння із мертвих. Великодня крашанка або писанка – чудовий подарунок друзям, незмінна складова найбільшого християнського свята - Великодня.

На Великдень люди несуть до церкви разом з пасками крашанки і писанки і, освятивши їх, радісно повертаються додому.

Існує життєпис Святої Марії Магдалини, згідно якого вона вітала з червоним яйцем – знаком воскресіння з мертвих Христа Життєдавця та

радісними словами «Христос Воскрес!» кесаря Тиверія. Передання доносить до нас історію про те, що у руках Святої Марії Магдалини яйце само стало червоним у доказ імператору-язичнику правдивості проповіді про Христа Воскреслого.

Наш боголюбивий народ вніс у благочестивий християнський звичай робити на Паску крашанки чимало нового, суттєво збагативши його. Зі звичайної приналежності Пасхального столу писанка стає в Україні витвором мистецтва.

Українська писанка – окрема сторінка історії нашого народу. Створюючи цей символ життя і Пасхальної радості, майстри-писанкарі вкладали у своє мистецтво всю душу, усю майстерність, доводячи до досконалості розмаїття ліній та орнаментів, передаючи за допомогою фарб колоритність життя.

Сьогодні, зокрема на нашій виставці майстрів-писанкарів, ми з захопленням розглядаємо ці маленькі шедеври і милуємося створеною талановитими людськими руками красою, яку наш народ у дні Великодніх свят приносить в дар Богові.

В християнські часи люди почали вірити, що їх оселі та господарство освячені в Церкві Пасхальні яйця будуть боронити від усього лихого: по вірі наших побожних предків, яйце рятувало дім від пожежі, допомагало худобі від хвороб, оберігало врожай від граду.

У середні віки яйце стало символізувати Воскресіння. У XIII ст. в Європі існував звичай вішати в соборах розписані сріблом і золотом страусині яйця. Прикрашені курячі яйця вперше з'явилися у Франції. Вони користувались великою популярністю при дворі Людовіка XIV. Відомі художники того часу розписували яйця, які потім король дарував своїм фаворитам.

Археологічні розкопки в Україні (на Полтавщині та Київщині) виявляли не раз глиняні фарбовані яйця. Отже, можна здогадуватися, що звичай робити крашанки, а можливо, й писанки, прийшов до нас зі Сходу від персів. Хоча цілком міг прийти і з Заходу.

У Росії декоративні великодні яйця виготовляли і сільські умільці, і ювелірні фірми. Вони виготовлялися з кістки і дерева, з порцеляни і кришталю, а в кондитерських продавали шоколадні і цукрові яйця. Перші яйця з «сюрпризами» з'явилися у Франції у XVIII ст., а потім їх почали виготовляти також в інших країнах.

Неперевершеним шедевром ювелірного мистецтва є серія Імператорських Великодніх яєць, виготовлена Будинком Фаберже. Найвідомішим із усієї серії є Коронаційне яйце 1897 р., яке Микола II подарував імператриці Олександрі Федорівні у перший Великдень після

коронації. На верхній частині яйця – монограма з діамантів і рубінів, а всередині вишуканий сюрприз – коронаційна карета. Копія карети повторює оригінал навіть у такій деталі, як підніжка, яка відкидається, якщо відкрити дверцята. П'ятнадцять місяців копіткої праці потрібно було для виготовлення такої точної копії. Керівником створення Коронаційного яйця та багатьох інших видатних творів був талановитий майстер Михайло Перчин.

У кількох Імператорських яйцях знаходились механічні сюрпризи. У кроні апельсинового дерева, наприклад, ховався соловейко, і варто було лише повернути один із апельсинів, як він починав співати.

В яйці з нефриту під назвою «Братки» знаходилася золота триніжка із серцем, на якому було розташовано одинадцять червоних медальйонів з монограмами. Якщо натиснути на кнопочку, вони розкриваються, і тоді видно портрети кожного з членів імператорської сім'ї.

Неперевершеним було і яйце «Конвалії», яке утримувало в собі сюрприз – три мініатюрні портрети: Миколи II і великих княгинь Ольги та Тетяни.

Процес створення всіх імператорських пасхальних дарунків оточувався таємницею, а представлення чергового шедевр перетворювалось у справжню церемонію.

Для простого народу доступним було лише фарбування та розписування яєць, тому кожна країна має не тільки свої вірування, легенди, звичаї та обряди, а й свої улюблені, найчастіше рослинні, барвники. Найвідомішим нашим барвником є лушпиння цибулі, що дає широкий спектр червонувато-коричневих відтінків. В Угорщині, наприклад, це яблуня, з кори якої добувається коричневий барвник, а з лубу – жовтий; у Сербії використовується корінь чихавки; у Франції листя артишоків, корінь кропиви і бруньки тополі.

Найпоширеніший колір для фарбування крашанок – червоний. Але на Сході переважає золотаво-жовтий шафрановий колір. Шафран – це дуже відомий рослинний барвник, що надає яйцю не тільки незрівнянного золотого відтінку, але й великої цілющої сили, що, як зазначають дослідники, позитивно впливає на органи травлення людини, а через них у цілому і на весь організм. Отже, при виборі барвника потрібно виходити не тільки з його естетичного вигляду, а й брати до уваги, як радять народні умільці-писанкарі, і ті складники, що оздоровлюють людину.

Я закликаю Боже благословення на роботу нашого вченого зібрання.

Хотілося б, аби наші діти, за допомогою ось таких просвітницьких і місіонерських заходів навчилися поважати все те добре, чисте, світле, що створювали минулі покоління, і шанували залишену ними багату спадщину, берегли народні звичаї, вміли бачити красу нашої землі і з повагою ставились до неї. Щоб жили для творчості і добра.

Дякую за увагу!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Леонід Білий

Директор Хмельницького інституту МАУП

ВЕЛИКДЕНЬ – ЧАС ВІЧНИХ ТРАДИЦІЙ

Українська християнська культура – це наш загальнонаціональний скарб. Вона є найвищим і цілісним здобутком українського народу, основою його єдності, самобутності та національної ідентичності.

Але, зважаючи на те, що через відсутність єдиної держави протягом століть Україна не становила собою єдиного інформаційного і культурного простору, перед українськими християнами, небайдужими до долі власної культури та відповідальними за неї, стоїть завдання її популяризації та розвитку.

Крім того, досягнення української християнської культури є важливими опорними пунктами національної системи освіти. «Християнська етика», «Історія Християнської Церкви» та інші курси викладаються у нашому інституті. Значна кількість науковців, викладачів розробляють різноманітну тематику, досліджують помітні культурні та історичні явища з позиції християнської культури. В Україні продовжують зводитися храми, збагачується та розширюється традиція іконописання.

З чого починаються Великодні свята для українців? Однозначної відповіді на це запитання немає, бо у кожного з нас власні пріоритети і бачення: для когось Паска означає насамперед духовне очищення та християнське покаяння, для іншого – привід зібратись у родинному колі за святковим столом, ще хтось радітиме великою кількістю вихідних днів, а комусь неймовірним задоволенням видаються звичні для цього періоду, тим і улюблені традиційні обов'язки.

Серед розмаїття давніх великодніх традицій є традиційний християнський обряд освячення великоднього кошика. Кожен із елементів якого – від паски до вишиваного рушника – несе в собі символічну інформацію, накопичену українцями впродовж віків.

У звичному для нас великодньому кошику гармонійно поєднані як християнські традиції, так і народні уявлення про глибокий зв'язок між

природним та надприродним життям. Першою і головною у кошику, як пояснює сучасне богослів'я є Паска – ангельський хліб, хліб вічного життя, символ воскресіння або сам Ісус Христос як Агнець, який добровільно пішов на смерть за рід людський, поборовши зло.

Закваска із дріжджів, на якій готується паска, за християнськими переконаннями, символізує Царство Небесне: воно невидиме, але живе і формотворче одночасно, є стимулом змін.

Сир і масло, як молочні страви, які не є прямим наслідком діяльності людських рук, вважаються даром природи, а отже, каже богослів'я, даром Божої благодаті і символом жертвності та ніжності Бога.

Яйце у великодньому кошику – символ життя. Воно уявляється нам своєрідним закритим простором, звідки виходить життя, дане Господом (материнське лоно – народження тіла, гріб – воскресіння тіла). Писанки – сирі яйця вкриті різноманітними рослинними та геометричними орнаментами, які символізують життєвий кругообіг, достаток, непроминальність часу. Їх дарували гостям, які ступали до хати у світлий тиждень Великодня, а дівчата презентували власноручно розмальовані писанки хлопцям у обливаний понеділок.

За однією із релігійних притч, крашанка (варене яйце, пофарбоване у один колір), як символ Христового Воскресіння, вперше була презентована Марією Магдалиною. Вона, проповідуючи, зайшла до двору римського цісаря Тиверія, дала йому в дар червону крашанку і зі словами «Христос Воскрес» розпочала свою розмову. Від тоді всі християни взяли за звичку вітати одне одного під час пасхальних свят писанками, або крашанками.

Шинка-ковбаса у великодньому кошику, кажуть богослови, вказує на теля, яке звелів заколоти євангельський «добрий батько», після повернення додому свого блудного сина. Вона означає душевну радість, яку здобуває людина, коли виконує Божу волю.

Хрін символізує міцність та незламність людського духу після прийняття таїнства Сповіді, а також – міцне коріння, яке водночас означає шану до традицій та звичаїв свого народу та віру у Воскресіння Христа.

Сіль – не тільки робить смачною нашу їжу. Згідно з християнськими уявленнями вона характеризує якість зв'язку між Богом та людьми. Пам'ятаєте Христове : «Ви – сіль землі», тобто та її частина, яка робить життя на ній неповторним.

Сплетіння кольорових ниток на вишиваному рушничкові, яким накривають кошичок перед тим як піти до церкви, означає

нескінченність та розмаїтість людського життя, символізує вічність, адже нитка може «тривати» безкінечно, так же як і людська уява у процесі вигадкування орнаментів для вишивання. І довершенням великоднього кошика стає свічка – світло, яке кожна родина виносить назовні, між людей собі подібних, аби дарувати часточку своєї віри у добро і Христове Воскресіння.

Отак, через прості насушні речі наші предки, так, зрештою, як і Христос у час свого земного життя, намагались донести глибину зв'язку між природою і тою частиною буття, яка незмінно носить містичний, надприродний характер.

Дякую за увагу.

*Протоієрей Олександр Дацюк
Секретар Хмельницької єпархії УПЦ,
Завідувач кафедри українського православ'я і теології
Хмельницького інституту МАУП*

ПИСАНКА – КУЛЬТУРНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНИ (Орнаментика і символіка української писанки)

Українська писанка містить у собі цілий комплекс свідчень своєї приналежності до надзвичайно давніх культурних пластів. Наявність у ній, поруч з християнським символічним значенням зв'язків з язичницькими віруваннями, розробленість декоративної системи, що містить ряд орнаменталізованих символів, дозволяють вважати, що витoki мистецтва писанки лежать у художній творчості первісного суспільства.

Донедавна серед археологів була поширена думка, що в первісному суспільстві не було мистецтва. Базувалась вона на твердженні, що вияви зображальної діяльності людини ще кілька тисячоліть тому мали завжди знаковий, тобто суто прагматичний та позаестетичний зміст. Ця думка виходила з марксистської тези про первинність матерії та з постановки в усій радянській науці духовності на останнє місце. Але останнім часом ситуація змінилась.

Отже, досліджуючи орнаментику і символіку української писанки, ми дізнаємося, що наші предки навесні, коли перші сонячні промені, пробиваючи зимові хмари, торкаються землі, коли починають зникати величезні снігові кучугури, а крижані ланцюги, що немовби скували все живе, перетворюються у дзвінкі струмочки, звертались до неба і, простягаючи руки, зустрічали весну.

Виявляється, ще в прадавні часи людського життя яєчко було емблемою Сонця-весни. Людина здавна наносила на шкаралупу різні знаки. Так створювались перші писанки, адже символічно «записані» були там і подяка, і прохання... здавна наш народ вірив, що писанка приносить добро, щастя, достаток, здоров'я та захищає людину від усього злого.

Стародавнє мистецтво писанки стало споконвічною невід'ємною окрасою весняних святкових торжеств, які згодом, після прийняття християнства, зосередилися довкола Воскресіння Господнього, або Великодня.

Тепер, на жаль, не кожна писанкарка, або писанкар може розповісти, що означає бодай один із символів.

За християнських часів писанка стала втіленням радості й віри у Воскресіння Христове, символом всепрощення та великодного вітання. Тому особливу увагу слід приділити саме християнському погляду на писанку і особливо на її символіку, у протизагагу магії і чаклунства, започаткованому з язичницьких часів.

Так, за вченням Православної церкви, освячені писанки володіють силою не від символів, що на них зображені, а від самого обряду освячення, під час якого на них сходить Дух Святий, що через освячену річ несе Божу благодать її господарям. Через символіку писанкового орнаменту повинна виражатись не зла, обмежена і егоїстична людська воля, а хвала Божому творінню і молитва-прохання щастя, добробуту і доброї долі для всіх і для себе.

Але коли віра слабка або зовсім згасла, її місце займає марновірство. Людська душа у цьому відношенні не терпить порожнечі. Коли людина втрачає Бога в своєму серці, вакуум, що утворився, потребує заповнення, і людина засвоює ті сурогати, які пропонує їй оточуючий світ. Відсутність твердої християнської віри, знань і розуміння суті язичництва, магії, окультизму, а також їх широкомасштабна сучасна пропаганда певними силами заволодіває серцями, розумом і душами мільйонів людей, забезпечуючи успіх і розквіт цих течій у нашому суспільстві.

Корені магії та всіх інших окультних наук сягають у далеке минуле. Час її зародження можна віднести до моменту життя Каїна та його нащадків. Згідно апокрифічної книги Єноха, «сини Божії» – це духовні сутності, які увійшли у злочинний союз з жінками землі і навчили їх заклинанням магії і чаклунству. Від цього «явилося велике нечестя» (Бут. 7; 8).

Оскільки шлюб у Біблії нерідко означає єднання з Богом, то у шлюбі духів з людьми можна вбачати символ зародження язичництва, з його вшануванням демонів, язичницьких богів, магією та іншими видами волхвування. Тут людина намагається проникнути в таємниці світотворення незалежно від волі Творця, стати богом без Бога...

Тобто повторюється спокуса Єви в Едемі, коли сатана, з'явившись у вигляді змія, спокусив її вкусити заборонений плід пообіцявши, що після цього вони з Адамом стануть як боги, пізнавши добро і зло (Бут. 3; 4-5).

Але замість того, щоб стати «як боги», вони просто побачили себе голими, тобто втратили Божу благодать, Божий захист, стали відкритими для проявів зла і зазнали великих бід і нещастя за зраду Бога і зв'язок з сатаною. Так і у випадку з магією та чаклунством: отримавши

заборонені знання, принесені грішним ангелом із вищих сфер, люди зазнали ще більшого його впливу і ще більше відокремились від Бога.

Людям тайни Божії відкриваються в міру їх духовного просвітлення або, інакше кажучи, в міру здобування Духа Святого. Чим більше людина відкривається і віддається Богу, тим більше вона починає жити життям Христа, мислити почувати і діяти подібно Христу. Людина, з'єднуючись з Богом через Дух Святий, цим же Духом пізнає і тайни Божі, отримує сили й обдарування, які використовує тільки на добрі справи, згідно волі Божій.

Грішні ж ангели, через свою приналежність у минулому до різних чинів ангельських ієрархій, тією чи іншою мірою посвячені в тайни буття. Ці знання вони зберегли і після свого падіння. Саме тому демони намагаються підкорити собі людину, привертаючи її увагу та цікавість до себе шляхом відкриття деяких «тайн», знань, і наділяють своїх наслідувачів надприродними силами і здібностями. Оволодівши таємними магічними знаннями, така людина одержує сили для впливу на оточуючих її людей і навіть на стихії світу, але при цьому вона стає цілковитою рабою нечистих духів, від яких отримала ці дари. Внаслідок свого відходження від Бога демонічні сили творити нічого не здатні, вони можуть тільки руйнувати.

Магія та інші «дари» демонів не тільки не привели до процвітання людства, до встановлення щастя на землі, а навпаки, примножили злобу, нечестя, розтління, що призвело до загибелі практично всього давнього світу.

Святі отці Церкви протягом усієї її історії також приділяли велику увагу боротьбі з чаклунством. У працях св. Максима Грека узагальнено досвід цієї боротьби.

Пропаганда магії та окультизму під виглядом відродження народних традицій в нашій країні відіграє чітку роль і переслідує певну мету – стати ще одним засобом формування людей в нехристиянському, демонічному дусі на заздалегідь підготовленому ґрунті багаторічного безбожжя. Але кожна людина завжди має змогу зробити свій вибір життєвого шляху в бік добра чи зла:

«Увійходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога що веде до погибелі, – і нею багато хто ходить. Бо тісні ті ворота і вузька та дорога, що веде до життя, – і мало таких, що знаходять її!» (Мат. 7; 13-14.); «Силкуйтеся ввійти тісними ворітьми, бо кажу вам, – багато хто будуть намагатися ввійти – та не зможуть!» (Лук. 13; 24.). Не зайвим буде ще раз наголосити і підкреслити, що символіка неперевершеного за красою та гармонією українського орнаменту не повинна стати

знаряддям чаклунства, вона є молитвою-проханням, піснею народної душі, величним гімном Божому творінню.

Повертаючись до розгляду теми символіки української писанки, слід зауважити, що символічним був не тільки орнамент, а й кольори, якими розписувались писанки, хоча не у всіх місцевостях символізували одне й те саме і не однаковою мірою вживалися. Символіка фарб стосувалась і крашанок. Так, червоне яєчко означало радість життя, любов, для молодих – надію на одруження.

Червоний колір нагадує нам про те, що визволення людства звершилося пролиттям крові на хресті Христа Спасителя. Це символ Новозавітної Пасхи. На Великодніх Богослужіннях священики одягаються в червоні ризи, а у церковних співах співається – «Пасха красная».

Жовтий колір визначав місяць і зорі, а в господарстві – урожай, достигле зерно, достаток.

Блакитний колір – небо, повітря, воду, здоров'я.

Зелений – весну, воскресіння природи, багатство рослинного і тваринного світу.

Бронзовий та коричневий колір позначали землю-матір, схиляння її до надання багатих дарів, плодів земних людині.

Чорний з білим – пошана до померлих.

Чорний колір також є символом землі, її плодючості.

Сполучення кількох кольорів мали різне значення, зокрема найбільш чарівною вважалась писанка, орнаментована в 4-5 кольорів, вона знаменувала родинне щастя, мир, любов, здоров'я, успіх і т. д.

Ось чому на Великдень дарували писанки не всім з однаковими символами-візерунками, не всім з однаковим фарбуванням, дітям давали писанки зі світлими кольорами, молоді – хлопцям та дівчатам – з сонцем та веселим фарбуванням, господарям – здебільшого 40 клинців, кривульку та сонячні. Старим людям давали писанки з темним фарбуванням та з поясками, драбинками, «небесним мостом». Такі ж писанки носили й на могили батьків і дідів, а на могилках малих дітей клали писанки з білим фоном. Причому для кожної особи добирався відповідний орнамент-символ. У наш час ці звичаї майже забуті і мало хто їх дотримується. А що ж малювали на писанках? Це і крапочки-зернятка (Східне Поділля), Сонце (Західне Поділля), воду (Львівщина), грабельки (Полтавщина), хрестики (Херсонщина), дубові листочки (Східне Поділля), рибки (Східне Поділля), коників (Гуцульщина). Досліджуючи народну символіку української писанки слід не забувати, що появу Пасхального яйця передання пов'язує зі святою Марією

Магдалиною. Одного разу вона прийшла до імператора Тіберія. За звичаєм, з'являючись уперше перед знатними особами, належало підносити їм якийсь дар на знак пошани, часто з символічним значенням. І ось Марія Магдалина, щоб пробудити в імператорі прихильність до християнства, піднесла яйце червоного кольору зі словами: «Христос воскрес!».

Тож, Пасхальне яйце символізує воскресіння з мертвих: як із яйця народжується пташеня і починає жити повним життям після звільнення від шкарлупи – так і люди силою Христового Воскресіння воскреснуть для майбутнього безсмертного життя.

Наслідуючи Марію Магдалину, християни і донині дарують один одному чудові пофарбовані та розписані яйця зі словами «Христос Воскрес!» – «Воістину Воскрес!».

Світлана Маркова

*кандидат історичних наук, доцент
перший заступник директора Хмельницького інституту МАУП*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ З ПОЗИЦІЙ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА МОРАЛІ

У XX ст. в Європі широко розповсюдився секуляризм – процес, спрямований на звільнення всіх секторів суспільства, культури, соціальних інститутів, індивідів від релігійного впливу. П. Афонський з цього приводу говорив: «Європейський дух вважає, що з прилавку загального ринку вже можна торгувати навіть духовними цінностями»¹.

Сьогодні молодь отримала ілюзію можливості безтурботного існування. Люди живуть відповідно до власних типіконів (грец. – устав, взірць). Те, що вчора ще носило характер беззаконня і було осудним, сьогодні це – норма.

Концептуальні проблеми сучасної людини з позицій християнських цінностей та моралі можливо згрупувати наступним чином: *по-перше*, споживання в другій половині XX ст. – першій половині XXI ст. перетворюється на парадигмальний культ секулярного світу. Як наслідок, орієнтація на матеріальні блага в сучасному суспільстві стає домінуючою. Матеріальні і чуттєві потреби людини

стають вищими за духовні засади людського існування. Гедоністичні теорії набувають нового трактування та поширення;

по-друге, сучасна постмодерністська позиція в питаннях формування світогляду особистості не дозволяє людині прийти до Бога. Цивілізація, орієнтована на комфорт, не зробила нас кращими. Вона створила умови для того, щоб поганий став ще гіршим, а добрий дезорієнтувався, адже, коли всі йдуть в одному й тому ж напрямку, то важко окремій людині йти супроти них. Особливо складно віруючим молодим людям, тому що, їм потрібно йти врозріз із більшістю невіруючих однолітків, у свідомості яких їх поведінка асоціюється з девіантною.

Сучасні стереотипи масової культури та моди клонують свідомість бездумних мас, у яких не має місця ні християнським ідеалам, ні сімейним цінностям;

по-третє, суспільна думка нав'язує погляд на сім'ю, як на гру партнерів, у якій один обов'язково має програти іншому. Інститут сім'ї стрімко занепадає або деформується. Дві особи, які створюють сучасну сім'ю перш за все намагаються задовольнити власні матеріальні потреби, вони не спроможні діяти безкорисно. Взаємне відчуження – це одночасно й причина і наслідок кризи сімейних відносин. Більшість людей сьогодні відчувають нестерпну самотність, намагаючись втекти від неї за допомогою наркотиків, алкоголю, розпустити, створюючи собі ще більші пастки. Кількість абортів у Росії, Україні, Білорусії вдвоє більша кількості народжених дітей².

Сьогодні тільки міцна сім'я і сильний рід спроможні забезпечити генофонд нації. Духовне благополуччя сучасної сім'ї має розглядатися як стратегічне питання виживання, адже занепад інституту сім'ї неодмінно приведе до вимирання нації. При спробі вирішення даного питання бажано було б державним мужам заручитися підтримкою Церкви, яка сім'ю ототожнює із малою Церквою, малим ковчегом спасіння, що спроможний надати імунітет від тотального поширення секулярних цінностей;

по-четверте, наслідком постійної дії інформаційних та психоемоційних перевантажень на сучасну людину стало тотальне поширення неврозів, стресів, депресій.

У наш час більшість людей по життю летять із шаленою швидкістю, без головного орієнтира і без гальм. Лікарі все частіше говорять про синдром хронічної втоми, що супроводжується безсонням, депресією, апатією. Ми сьогодні втратили душевний спокій, за статистикою від неврозів виліковуються менше 45% хворих. За

визначенням відомого православного лікаря-психіатра А. Олександровича, "...невроз це втрата миру в душі"³. Сьогодні класифікують шкільні і пенсійні неврози, неврози досягнення та самотності, екологічні, неогені (пов'язані із втратою сенсу життя) тощо.

Ми постійно говоримо про стреси (в поняття стресу ми вкладаємо конфлікти, сварки, образи, перевтоми, заздрість, розчарування тощо), кордони якого є надзвичайно розмитими. Г. Сельє (автор теорії стресу) стверджував, що, доки людина живе, доти вона знаходиться у стані стресу. Сьогодні знайдено універсального ворога людства ім'я якому – «стрес».

В 1983 році у світі нараховувалося більше 100 млн. хворих депресією (*depressio* – пригноблювати), а в наш час їх кількість збільшилась у тисячі разів. 75% людей, хворих депресією, хоча б один раз у житті думали про самогубство.⁴ Сьогодні депресія помолодшала, лікарі заговорили про дитячу депресію. Хандра, меланхолія, розчарування – постійні супутники сучасної людини. Депресія набуває екзистенціальних ознак.

В усі часи історії людства були війни, природні катаклізми, жажливі епідемії, голод, чому ж тоді проблема тотального поширення неврозів, стала такою актуальною в наш час? Можливо першопричина у відсутності віри в людей, у втраті людством духовного фундаменту? У тому, що в часи домінування в економіці світових ТНК (транс національних корпорацій) вищезгадані хвороби є вигідними для виробників ліків? А можливо у тому, що в часи, коли виживання людини залежало від її здатності працювати фізично, значно здоровішим був психічний стан. Протоіерей Андрій Ткачов радить: «Не мучте душу. Змучте тіло».⁵ Скорботна праця в поті лица для добування собі хліба (ІМ.3, 17-19) – не прокляття людині від Бога, а можливо велика милість.

Отже, сьогодні, коли найбільше цінуються раціональні знання та матеріальні цінності, даній ситуації можна протистояти лише духовно, адже щастя – категорія не зовнішня, а внутрішня. Багатство, освіченість, здоров'я, визнання у собі неминучого щастя не містять.

Проте, християнська релігія здатна допомагати та давати позитивні відповіді на найважливіші запитання, вона спроможна підтримувати інституціонально-організаційний лад у суспільстві, в якому прощення та спасіння можуть отримати як заможні, так і бідні; одвічні цінності й здобутки пропонувати всім, незважаючи на національність, стать, вік, освіту. Християнський світогляд пережив велику кількість ідеологій, що намагалися знайти інший базис для

співжиття людей і довів свою життєздатність, спроможність існувати за несприятливих умов.

Говорячи про сучасну Україну, можна відзначити поширення європейської моделі секуляризації, що перетворює релігійність на особисту справу окремо взятої людини. Ї хоча переважна частина українців ідентифікує себе з Церквою, дана ідентифікація у реальному житті видається формальною. Зовнішні прояви релігійності людини не є критерієм наявності внутрішнього релігійного почуття. Вплив Церкви на економіку та політику є мінімальним, основна діяльність перенесена на культурне поле. Саме культура виявилась останнім рубежем захисту унікальності та ідентичності багатьох культурно-національних груп перед викликами універсальних глобалізаційних процесів.

Сучасна освіта в Україні мала б спиратись на світогляд, основою якого були б духовні цінності, адже від того, як розставлять свої пріоритети державні структури, залежить наше майбутнє.

Ми забуваємо, що молода людина, яка вірить у Бога – це людина, яка любить своїх батьків, свій дім, своїх рідних, свій вуз, своє село, місто, свою Батьківщину. Основи християнського світогляду має закладати спочатку сім'я і лише потім школа. Не варто нехтувати сьогодні спадщиною народної або традиційної української педагогіки, що сформувалась під впливом православних цінностей, етико-естетичних засад українських традицій.

Українські діти, молодь потребують богоцентричного виховання. Церковні обряди і Таїнства, як основа особистого духовного досвіду, сприяють подоланню почуття розгубленості, відчаю, самотності, а вікові психологічні особливості дозволяють молодій людині більш яскраво, порівняно із зрілими людьми, переживати емоційні стани, пов'язані з Церковними Таїнствами.

Нейтрального виховання не існує. Якщо сьогодні не заповнити ціннісний вакуум молодого українця істинними етичними принципами, то завтра його заповнять силою, агресією, статевою вседозволеністю. Потрібно не лише повторювати готові західні відповіді, але й спромогтися розпізнати західні запитання. Уніфікація життя за чужими стандартами, нав'язування віртуальних «загальнолюдських цінностей» заважають українцям усвідомити власну цінність тисячолітньої культури, прививають комплекс меншовартості.

ПРИМІТКИ:

¹. Старец Паисий Афонский. Слова. С болью и любовью о современном человеке. Т.1. – Киев: Луг Духовный. – С. 358.

2. Филарет (Вахромеев) Доклад на международной конференции «Образование и семья в постатеистическом обществе» //Труды Минской Духовной Академии. Спецвыпуск – Жировичи, 2005. – С. 44.

3. Авдеев А. Нервность: Её духовные причины и проявления. Беседа с православным врачом. – Москва, 2006. – С.9.

4. Там само. – С. 75.

5. А.Ткачов. Ora et labora: Молись і працой // Отрок. Уа. – №2(26), 2007. – С.41.

Анатолій Трембіцький,

*кандидат історичних наук,
завідувач Хмельницького міського відділу Центру дослідження історії
Поділля Інституту історії України Національної академії наук України*

ЄВФИМІЙ СІЦІНСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

«Українська культура як вияв творчого духу, умілості й ментальності українського народу, займає осібне місце в культурі Європи та своєю оригінальністю народного стилю вносить особливі цінності у вселюдську культурну скарбницю», – писав Володимир Січинський, акцентуючи на визнанні української культури в світі [1, с.3]. Більшості мистецтвознавчих публікацій кінця XIX – початку XX ст. не вистачало широких мистецьких узагальнень й висновків, але велика кількість зібраного матеріалу давала змогу українським мистецтвознавцям ставити питання про самотність, про національні ознаки багатовікового українського мистецтва, про його історію, вплив та взаємозв'язок з мистецтвом інших країн. У світовій історії культури часто зустрічаємося з явищем, коли один талант іде в парі з іншим, коли неможливо надати перевагу одному таланту над іншим. До таких талановитих людей на українській культурній ниві ми можемо сміливо зарахувати подолянина, протоієрея Євфимія Сіцинського. В його особі українська наука має справжнього знавця історії українського мистецтва, церковної архітектури, знаного дослідника народного мистецтва Подільського краю кінця XIX – початку XX ст.

Є.Й. Сіцинський добре розумів, що для пізнання народу необхідно вивчати його історію, мову, культуру, що впродовж багатьох століть творилася і плекалася в народному середовищі, передавалася від покоління до покоління, яка тісно пов'язана з способом життя,

діяльністю і характером народу, виражена в матеріальній та духовній формах, тому його публікації про українське народне мистецтво мають значну цінність. Маючи великі природні здібності до малювання, він ще під час навчання у семінарії „маючи пасію до картинок, – передплачував на свої грошові мізерні залишки «Живописное обозрение». Однак необхідно «було ховатися від семінарського начальства», а його наглядачу Челишеву за те, що приносив з пошти «отой журнал потай і нікому не показував», Євфимій платив по кілька копійок. Під час літніх вакацій, щоб не «відриватися на два місяці» від журналу, надсилав у редакцію поштові марки і журнал надходив до Деражні. Але «було багато замороки з отриманням того журналу», адже «Мазники лежали в глухій місцевості» далеко від пошти і необхідно було просити когось, щоб доставити з вокзалу Деражні [2, арк.28]. Поряд із навчальними заняттями, Євфимій, відвідував вечірні курси живопису. В листі до Д.І. Яворницького, він писав, що коли був ще студентом, то заробляв гроші «малюючи образи» [3]. Нахил до малювання Євфимій перейняв від свого батька, про що він згадував: «В мене зберігся портрет діда» Симеона (1799-1839), «писаний олійними фарбами моїм батьком», який в 1934 р. передав до Проскурівського музею [2, арк.13зв.], на жаль, він втрачений назавжди. Є.Сіцинський, за спогадами його сучасників, малював фарбами вражаючи за своєю художньою силою полотна, серед них портрети подільських дівчат, чоловіків. А чудовий портрет старої жінки був придбаний любителями за великі гроші [4, с.66]. На жаль, малюнки Євфимія не збереглися, очевидно це сталося в 1935 р. під час переселення вченого на Підзамче. Тоді значна частина надзвичайно цінних альбомів з замальовками була назавжди втрачена [5]. Лише в рукописі записаних ним лірницьких пісень є замальовані його рукою з «Вестника Археологии и Истории» (1885) зображення колісної ліри і подільського лірника Віктора Бегазюка [6].

Будучи всебічно обдарованою людиною, Є.Сіцинський добре малював, грав на скрипці, захоплювався фотографуванням пам'яток старовини, культури та побуту, для чого систематично виїжджав у різні куточки губернії. Протоіерей мав особливий статус, йому сприяли губернатор і консисторія, земський голова та повітовий справник, допомагали старий і малий. Проте мав не тільки підтримку, але й перешкоди. Так, глухоніма графиня Левашова заборонила йому робити світліну з рідкісної ікони, що зберігалася в її маєтку в Хмільнику, звинувативши вченого перед губернатором у неповазі до святині [7, с.16-17]. Значну частину світлин він опублікував як ілюстрації до своїх творів [8]. 45 своїх світлин учений планував подати як ілюстрації до другої

частини «Нарисів з історії Поділля (Нариси III-V)» [9, с.46]. Однак ці підготовлені до друку світлини нам віднайти не вдалося. Значну частину своїх світлин Євфимій Йосипович передавав до історико-археологічного музею [10, с.1063]. Частину ж світлин, зроблених ним на Поділлі у 1899-1900 рр., використали знані дослідники кінця XIX – 30-х р. XX ст. у своїх наукових працях про українське мистецтво, церковну архітектуру та народний одяг, серед них І.Грабар, В.Карпович, Г.Павлуцький, В.Січинський, М.Фінляньський, В.Шаврін та інші [11].

Найбільше Єфимія Січинського цікавили різноманітні прояви народного мистецтва й культури Поділля, одного з найсвоєрідніших і найколеритніших теренів України. Тут певні риси традиційно-побутової культури українців формувалися під впливом багатовікового спілкування з представниками інших народів. Дослідник, підкреслюючи особливості українського церковного малярства, присвятив цій тематиці праці «Роспись церкви в южно-русском стиле» (1907), «К изображению Иосафа Горленко» (1911) [12]. В них він виступив сміливим популяризатором національного мистецтва. Саме при його наполяганні та підтримці маляр Дмитро Жудін, який, як і Є.Січинський, викладав у жіночій та чоловічій гімназіях, а на початку XX ст. розписав в українському стилі ікони, стіни, колони, гзимси Руськофільваровецької церкви Кам'янця-Подільського. Зразками служили орнаменти українських писанок, вишивок та килимів. Спроба вийшла дуже вдалою, і церквою приходили милуватися усі мешканці й гості міста [13, с.512].

Вивчаючи церковне малярство, дослідник збирав та вивчав матеріали про мистецькі пам'ятки Поділля, написав десятки оглядів на поточну мистецтвознавчу літературу, присвячену іконам Божої Матері. Серед них зокрема, чудотворній Биликінській іконі Мозолевського монастиря, Ілінсько-Троїцькій, Інтинській, Намецькій, Чернігівській, Чибинсько-Троїцькій (1896), Віленській (1895), Остробрамській (1900) іконам, іконі Успіння Божої Матері, пожертвуваній у 1590 р. Почаївській Успенській церкві Ганною Гойською (1899), про особливо шановані українським народом ікони Пресвятої Богородиці (1903) і чудотворний образ Почаївської Пречистої Богородиці (1908) [14].

Вчений також дослідив надруковані у різних часописах того часу праці про знищення стародавніх православно-руських пам'яток мистецтва (1895), іконопис (1899) та ікони древнього письма кріпосних малярів (1900), стародавні іконостаси в сільських храмах (1904), давнє церковне зодчество й іконографію та древній стінопис у Києво-Спаській церкві (1908) [15]. Він ввів до наукового обігу багато матеріалів про мистецтвознавчі дослідження саме українського іконопису.

Розробляючи і досліджуючи історію сакрального мистецтва, Є.Сіцінський на підставі архівних і документальних матеріалів подав мистецтвознавчі рецензії про Карловацьку плащаницю 1756 р., що зберігалася в Херсонському церковно-археологічному музеї (1904), про Київську мистецьку літературу XVII-XVIII ст., про народне побутове мистецтво українців (1897), українського духівництва XVI ст. (1903), парафіяльних священиків на Поділлі (1887) та Богослужбовий спів у Галицько-руських церквах (1899) [16]. Саме завдяки вченому збережено відомості про десятки цінних маловідомих праць з українського церковного мистецтва. У них, стисло подаючи відомості про мистецтво іконопису, дослідник відзначав саме український стиль. Його праці й досі залишаються невичерпним джерелом для українського мистецтвознавства.

Є.Сіцінський не тільки сам досліджував пам'ятки народного мистецтва Подільського краю, але й надавав у цьому допомогу своєму учню К.Широцькому, який використовуючи праці та матеріали з приватних збірок Євфимія Йосиповича [17], написав реферат «Український художник Тропінін» (1907) і видав статтю «Дещо з української творчості артиста-маляра Тропініна» (1911) [18]. Крім того, на підставі віднайдених Є.Й. Сіцінським матеріалів про народний декоративний розпис, К.Широцький видав праці «Росписная пасека (Археологическая заметка)», «Художественное убранство украинского дома» (1914), підготував рукопис «З художнього минулого Поділля (Старовинні розписні двері з с. Луки Мелешковської Подільської губернії)» та інші [19]. Полум'яним словом і конкретними добрими справами на користь своїх талановитих учнів і послідовників, вчений здобув загальну повагу і шану в усіх подолян, які його знали. Один із його учнів з української археології та мистецтва Кость Широцький зазначав, що «вважає своїм обов'язком принести свою особливу подяку досліднику і охоронцю Подільської старовини протоієрею Є.Сіцінському» за люб'язне надання матеріалів про привабливу в художньому відношенні, але знищену старовинну пасіку Люцедарського [20, с.1039].

Низку публікацій Євфимій Йосипович присвятив вивченню мистецтва оформлення та друкарського мистецтва стародруків. Серед них розвідка про «Древнее рукописное Евангелие, найденное в м. Сатанове Проскуровского уезда Подольской губернии» (1887) [21]. Є.Сіцінський, дослідивши зібрану виключно завдяки його енергії і відданості колекцію стародруків [22, арк.4], видав великий каталог «Опись старопечатных книг музея Подольского церковного историко-

археологического общества» (1904) і статтю «Стародруки Кам'янецького історично-археологічного музею» (1924) [23]. У них укладач подав детальний із заготуванням усіх записів і заміток, які були на сторінках книг, опис 194 стародруків XVI – XIX ст. Він показав, що розкішні титульні сторінки українських стародруків, заставки й малюнки – дереворити на окремих аркушах, були виконані на високому рівні і є справжніми витворами мистецтва. Значна кількість зібраних і описаних ним стародруків не дійшла до нас, тому зроблені Євфимієм Сіцинським описи є досить значним історіографічним та мистецтвознавчим джерелом для сучасних дослідників історії та культури Поділля.

Євфимій Йосипович не тільки досліджував народне мистецтво, але й як мистецтвознавець, викладаючи історію українського мистецтва в державному українському університеті, віддавав свої знання студентам, читаючи лекції про українське мистецтво, в яких стверджував, що «мистецтво є приналежністю всього людства. Кожний народ мав і має своє мистецтво, як має свою літературу, свою пісню, свій окремий побут. Мистецтво у кожного народу з'являється разом з проявами культури, чим вище піднімається культура народу, тим яскравіше проявляється у нього мистецтво» [24, арк.73-74]. Після перетворення університету на Інститут Народної Освіти, викладав історію загального мистецтва й історію Поділля, читав лекції «Мистецтво доісторичної доби», «Мистецтво мідної і бронзової епохи», «Мистецтво первісних і мовокультурних народів», «Мистецтво Єгипту», «Грецьке мистецтво...», «Римське мистецтво», «Арабське й мавританське мистецтво», «Церковна археологія», «Історія Болгарської церкви», «Мистецтво Східно-Європейське», «Древня Русь» та ін. [25].

Є.Й. Сіцинський поглибив вивчення національних особливостей місцевого декоративного мистецтва, розробив спеціальні програми для збирання вишивок і писанок (1906) [26]. Вони сприяли цілеспрямованому їх збиранню місцевими дослідниками, що цікавилися народним мистецтвом українців. Народним мистецтвом писанкарства захоплюється весь світ. Воно стало символом українського народу і у різних художніх варіантах побутувало на всій території України. Тому наприкінці XIX ст. вчений розпочав свої дослідження над подільськими писанками. Адже саме в народному українському мистецтві писанкарства народ виявив свій мистецький геній, свою здатність до творчого осмислення, художнього узагальнення навколишнього світу. Вчений, вивчав ці дуже мальовничі та багатобарвні, красиві й оригінальні подільські писанки, яким притаманна багата символіка, орнаментация та висока художня досконалість. Він зазначав, що яйце,

пофарбоване в живі, яскраві кольори, ставало символом сонця, творчої сили природи, весняного відродження [27, с.369]. Художнє значення писанок, на думку вченого, виражене саме в їх орнаментатії, формах малюнків, за якими він поділяв писанки на релігійні, геометричні, рослинні, тваринні і предметно-побутові. Головним надбанням малюнку писанки є те, що саме розподілом кольору в орнаменті, від білого до чорного, а найчастіше жовтого, червоного (світлого і темного), синього і зеленого, досягається чудова краса. Вони мають велику подібність з давньовізантійськими орнаментами в розписі церков, у заставках старих рукописів, а сам характер зображення хреста на них вказує на вплив чи зв'язок з Візантією. А зображення риб на писанках подібні давньохристиянським символам Ісуса Христа [27, с.372]. Зібрані Є.Сіцінським колекції українських писанок, – це справжні шедеври подільського писанкарства.

Вчений залишив у спадок Поділля та Україні духовно значущу самотню колекцію унікального народного мистецтва вишивки, що розкриває невичерпне багатство людської творчості, хисту, фантазії. Є.Сіцінський розглядав народну вишивку як своєрідне художнє явище, як один із поширених видів народної творчості. Він комплексно досліджував мистецтво вишивки в усіх різновидах і подав аналіз техніки виконання та художніх особливостей різних видів вишивання. В зібраних ним по селах краю і на великих ярмарках зразках подільської вишивки [28] відображено гармонійний підбір кольорів, високий мистецький хист українських вишивальниць, які за допомогою ниток, тонкого художнього смаку, вміло і глибоко передавали красу довколишнього світу. Найпоширенішою символікою на зібраних дослідником подільських вишивках були калина і дуб, що символізували оберіг сили людського роду. Зображення калини як дерева роду на вишивках поєднувалося із листям дуба – священного дерева, що позначало чоловічу енергію, розвиток і життя. Зустрічається на вишивках улюблена квітка українців – ружа, що нагадувала сонце, а також оспівані у багатьох піснях чорнобривці [29]. Дослідник відмічав, що вишивка – це частина життя її авторів, відчуття ними кольору та гармонії, знання природи людського буття і символіки.

Зібрані Євфимієм Сіцінським досить цінні колекції одягу, в т.ч. й священнослужителів, писанок, альбоми вишивок, широко використовували етнографи й мистецтвознавці. Сьогодні критично оцінюючи його дослідження з історії українського народного та сакрального мистецтва, можна зробити висновок, що вони засвідчують щире, безкорисливе служіння справі вивчення та систематизації

мистецтвознавчих матеріалів. Його твори мають чітку українську спрямованість, у них предметно простежується еволюція автора до об'єктивної мистецтвознавчої оцінки подій і явищ. Вони зосереджують в собі величезний зібраний дослідником матеріал про українське мистецтво. Він створив свою мистецтвознавчу школу, діячами якої виступили К. Широцький, К. Копержинський, його син В. Січинський та ін. Зібрані ним мистецтвознавчі колекції і його праці про українське народне та сакральне мистецтво й досі є надзвичайно важливим першоджерелом для сучасних дослідників історії і культури України, що дозволяє нам говорити про нього, як про визначного мистецтвознавця України.

Крім того, нами, з метою введення в науковий обіг його маловідомих праць з історії української писанки, вони подаються як додаток, із збереженням мови та стилю автора.*

«Е.С.» ПАСХАЛЬНЫЕ ПИСАНКИ* // ПЕВ. – 1899. – № 15. – С. 368-373.

В дни светлого праздника Воскресения Христова пасхальное яйцо употребляется повсеместно как символ воскресения Христова, как средство взаимных поздравлений и предметов праздничных подарков. Во многих местах эти пасхальные яйца окрашиваются в красный цвет; у малороссов же, поляков, чеховъ, сербовъ, болгар, румын и греков пасхальные яйца раскрашиваются в разнообразные узоры, носящие своеобразный характер, особый для каждой народности, у которой употребляются такие яйца. Расписанные в узоры пасхальные яйца называются у нас писанками, а окрашенные в один цвет-крашанками или галунками. Писанки представляют интересное бытовое явление, любопытное в этнографическом, художественном и археологическом отношении.

Яйцо имело важное религиозно-бытовое и символическое значение задолго до христианства в поверьях и быте как древних культурных народов-греков и римлян, так и славян, как символ солнца, творческой силы природы, весеннего возрождения. В христианстве же яйцо, окрашенное в живые, яркие цветы и освященное, получило значение символа воскресения Христова и нашего всеобщего воскресения по смерти.

О начале обыкновения употреблять на Пасху красные яйца у разных народов существуют различные сказания. В Греции сохранилось, напр., предание, в котором основательницей этого обычая является св. Мария Магдалина. По вознесении Спасителя на небо, св. Мария

Магдалина, пришедши в Рим, для проповедования Евангелия, предстала пред императором Тиверием, поднесла ему красное яйцо и сказала: «Христос воскрес!». Таким образом она начала свою проповедь. Первые христиане, узнав об этом приношении св. Магдалины, начали подражать-дарить друг другу яйца. У нашего народа о происхождении писанок и крашанок существует, между прочим, такой рассказ. Когда евреи вели распинать Христа, шел в город один бедняк и нес яйца для продажи... Вот Христос несет крест и в изнеможении падает; жалко стало бедняку, поставил он в сторону свою ношу и стал помогать Христу нести крест. Помог и когда возвратился к своей ноше, то нашел, что все яйца стали писанками и крашанками. Понял он, что это ему сделал Бог, не понес яиц на базар, а сохранил, как память о случившемся. С того времени и стали христиане дарить друг другу писанки на Пасху.

У нас с приготовлением и употреблением писанок связаны своеобразные обряды и поверья. Приготавливают писанки (или «пишут», как у нас говорят) обыкновенно женщины и девицы и начинают эту работу за недели две-три до Пасхи, а оканчивают в Страстную неделю. Некоторые приступают к сему делу отговевшись. Чтобы раскраска вышла удачная, воду для красок и омывания яиц берут из долины снеговую и несут ее рано утром с разными предосторожностями (вода «непочатая», играющая важную роль в разных поверьях); но особенно для этого хороша, говорят, вода, почерпнутая из колодца в Страстной четверг, когда ударят первый раз в колокол на Страсти.

Окрашивание яиц в разные цвета производится посредством самодельных большею частию красок и настоек, и расписывание разных затейливых узоров делается посредством воска и так называемой «кисти» (тонкой металлической трубочки, привязанной к деревянной ручке). Для красок заранее, еще в предыдущее лето, заготавливают разные корни, зелья и цветы. Писать писанки может не каждая женщина, а только некоторые любительницы, искусницы, так как это дело требует и терпенья, и сноровки, и искусства. Этим и объясняется отчасти то, что во многих местах у нас обычай готовить на Пасху писанки, как и другие старые добрые обычаи, выводится мало-помалу; по крайней мере теперь замечается по селам уменьшение писанок. Многие ленивые хозяйки ограничиваются крашанками-это и скорее, и легче, и дешевле.

Обрядовое употребление писанок и крашанок приурочивается к дням Светлой и Фоминой недели, преимущественно же к первым дням Пасхи. Писанками украшаются яства, приготовляемые на Пасху, и освящаются вместе с ними. Розговение начинается с освященной крашанки. Писанки и крашанки приносятся в церковь, и их забирает

причт: на первый день Пасхи, на вечерни, принесенные писанки, собираемые обычно церковным старостою, поступают, в пользу священника, а сбор писанок на другой день, на утрени или по окончании литургии, идет псаломщику, а кое-где в некоторой части-и церковному старосте. Писанки дарят и друг друга при христосовании, дарят или почетных и уважаемых лиц. Девушки дарят писанки (обычно пару) своим женихам. На второй день Пасхи в некоторых местах ходят по домам дети с поздравлением и им дают или писанку или кусок пасхи. Об употреблении писанок в XVII в. свидетельствует Боплан, инженер, служивший в Украине в польском войске и составивший описание Украины. «В пасхальную ночь, говорит он, мужчины и женщины, юноши и девицы, преклонив колени пред владыкою, т. е. епископом, подают ему по яйцу, расписанному красною или желтою краской, говоря: «Христос воскрес». Епископ, взяв яйцо, отвечает: «Воистину воскрес» и целует всех... Митрополит Могिला, глава всех украинских епископов, исполняет обряд сей в Киеве так же, как и самый бедный сельский священник... В продолжении восьми дней нельзя выйти из дома без доброго запаса крашенных яиц, чтобы похристосоваться оными со всеми друзьями» (Боплан. «Описание Украины», 77-79). Писанками христосуются и с умершими, для чего идут на могилы и полагают на них крашенные яйца. Скорлупу писанок бросают в реку для русалок и утопленников, как объясняют одни; другие же говорят, что это делается для вахманов»-такого народа, который живет где-то за водой или под землей и по приплывшей к ним скорлупе пасхального яйца узнает, что уже настали пасхальные дни.

Но этим не исчерпывается обрядово-бытовое значение пасхальных крашенных яиц. Писанкам приписывают значение целебное, исцеляющее и предохраняющее людей и домашних животных от болезней и порчи. Поверий таких очень много, и они разнообразятся в разных местностях.

Художественное и археологическое значение писанок сказывается в орнаментации их. Разнообразные формы писаночных рисунков можно разделить на такие разряды: религиозный, геометрический, растительный, животный и предметно-бытовой. По рисунку, какой написан на писанках и сами писанки носят особые названия. Из религиозно-христианских форм писаночного рисунка наиболее распространено изображение креста в самых разнообразных видах. Наичаще изображается четырехконечный равносторонний крест с утолщениями на концах. Попадаются также писанки с таким наименованием: «плащаница», «церковка», «дзвин», «попови ризы». Но относительно изображения на писанке названных предметов, как и

других вообще из мира растительного и животного, нужно сказать, что рисунки эти часто бывают не натуральные, а символические; так, на писанке под названием «плащаница» изображается равносторонний четырехконечный крест с какими-то четырьмя своеобразными цветными завитками по углам в пересечении крестовых линий. Большая часть писанок украшается орнаментами, состоящими из разных прямоугольников, треугольников, разных ломанных линий, спиралей и т. п. Такой орнамент можно назвать геометрическим. Из этого рода писанок более употребительны: «безконечник», состоящий из спиральных бесконечных красиво идущих линий и «сорококлинцы» — довольно сложный линейный рисунок, в котором действительно бывают сорок треугольников. Последнему орнаменту придают религиозное значение: объясняют, что это означает 40 мучеников, почему и пишут такие писанки в день празднования этих мучеников, а иные говорят, что 40 клинцев означают Четыредесятницу. Растительная орнаментика также весьма часто встречается на писанках. По этим рисункам писанки называются: «рожа» (роза), «дубовый лыст», «выноград», «барвинок», «смеречка» (елка) и др. Орнамент из животного мира встречается реже на писанках. Здесь изображаются: «бараньи рога», «курячи лапы», «мотыльки», «рыба» и др. Многие писаночные рисунки изображают (большею частию символически) разные бытовые предметы, напр., гребень, грабли, «човнык», «крутые рукава», «мотовильце», «бесаги» (молдованские двойные мешки, которые перевешиваются через плечо) и др. Главное достоинство рисунка писанки — это красота распределения красок в орнаменте. Для окраски яйца употребляется 2, 3, 4 и даже 5 цветов, начиная от натурального белого и кончая черным. Наичаще встречаемые на писанках цвета — это желтый, красный (светлый и темный), синий, реже-зеленый. В распределении цветов на писанках нередко достигается замечательная красота, так что некоторые археологи находят близкое сходство разрисовки пасхальных яиц с древневизантийскими орнаментами, встречающимися в расписке церквей, в заставках и виньетках в старых рукописях. Даже в характере изображения креста на малорусских писанках видят влияние или связь с Византиею; а некоторые в изображении рыбы на писанках видят древнехристианский символ Иисуса Христа, встречающийся в римских катакомбах.

Таково значение пасхальных раскрашенных яиц, называемых у нас писанками. В последнее время южно-русские писанки обратили внимание на себя этнографов. В разных музеях за границей стали составлять коллекции из наших писанок; таковы напр. Коллекция музея

Краковской академии, Берлинского Антропологического Общества и др. Коллекции галицких писанок были на Венской и Парижской всемирных выставок и обратили внимание людей науки. Есть собрания писанок и в некоторых русских музеях.

Обычай расписывать пасхальные яйца орнаментом идет к исчезновению; местами они уже совсем прекратился, местами ослабел. Не только интеллигенция, но даже крестьяне и мещане заменяют писанку из настоящего куриного яйца искусственно приготовленными раскрашенными яйцами из крахмала, сахара, гипса, воска и т.п., так что красиво написанных писанок с древним орнаментом теперь в некоторых местностях трудно найти; такие писанки становятся теперь редкостью. Впрочем замена старого доморощенного новым фабричным происходить и в других сферах народной жизни, хотя часто это новое и не может вполне заменить старое, приготовленное с такою любовью и трудом, полное поэзии и простой красоты.

Е.СЕЦИНСКИЙ. ПАСХАЛЬНЫЕ НАРОДНЫЕ ПИСАНКИ*

(Библиографическая заметка) // ПЕВ. – 1900. – № 14-15. – С. 363-364.

В прошлом 1899 году вышла книжка: *Описание народных писанок* коллекции Лубенского музея Е.Н. Скаржинской, составленное С.Кулжинским (Москва, 1899 года). В этом издании, кроме описания писанок, помещены историко-этнографические сведения о происхождении и древности обычая готовить писанки, о географическом распределении этого обычая, о способе приготовления и т.п. Книга снабжена многочисленными рисунками писанок в красках (хромолитографированными); в состав сих рисунков вошли и снимки с писанок из разных местностей Подолии. Из предисловия книги узнаем, что составитель пользовался следующими коллекциями Подольских писанок: Древнехранилища Историко-статистического Комитета, гг. Грейма и Кульчицкого в Каменце-Под., Г.А. Венгрженовского (Сербиновцы Литинского уезда), М.Э. Грека (м.Немиров Брацлавского уезда).

Заемствуем из этой книги некоторые сведения о древности обычая употреблять пасхальные яйца и географическом распространении так называемых писанок. Археолог Мартиньи в своем «Словаре христианских древностей» утверждает, что древние христиане смотрели на яйцо, как на символ возрождения; от благочестивого обычая, сохранившегося и поныне, употреблять в день Пасхи прежде всякой другой пищи освященное яйцо-самый день «Пасхи воскресения» носил название дня «Пасхи яйца». Блаж. Августин считал яйцо символом

надежды и главным образом надежды воскресения мертвых. В монастыре св. Анастасии близ Фессалоник хранится пергаментная рукопись, писанная в X в. и содержащая церковный Устав; в ней есть следующее указание: «читается (в день Пасхи) молитва на благословение яиц и сыра, и игумен, целуя братию, раздает им яйца и говорит: «Христос Воскресе!» Так мы приняли от св. отцев, которые сохранили сие обыкновение от самых апостольских времен». В рукописи «Номоканон Фотия» говорится, что игумен даже подвергает наказанию того монаха, который в день Пасхи не есть красного яйца, ибо таковой, – говорить Номоканон, – противится апостольским преданиям. Что же касается географического распространения обычая употребления писанок, т.е. пасхальных яиц, раскрашенных разными орнаментами и рисунками, то такой район довольно обширен: главным образом писанки употребляются у малороссов, хотя можно найти писанки и у великороссов и белоруссов, а также у поляков, литовцев, латышей и молдаван. За пределами России обычай этот встречается у галицийских малороссов, у которых писанки расписываются так, как в Подолии, у чехо-моравов, словаков, сербов, кроатов и болгар. Вообще обычай изготовления к празднику Пасхи писанок есть принадлежность славянского или вернее литовско-славянского племени.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Січинський В. Українська культура: Альбом 35 табл. – Франкфурт (Німеччина), 1949. – 8 с.; 35 с., іл.
2. Січинський Є. Автобіографічні записи. Січень 1923 – 28 жовтня 1934 рр. // Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). – Ф. Р-3333. – Оп.1. – Спр.26. – Арк. 1-36.
3. Біднов В. Перші два академічні роки Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському // Кур'єр Кривбасу (Кривий Ріг). – 1997. – № 69-70. – січень. – С. 64-74.
4. Котоній О.К. Постать Ю.Й. Січинського у спогадах сучасників // Духовні витoki Поділля: творці історії краю. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Кам.-Под., Хмельницький: Поділля. 1994. – С. 64-67.
5. Винокур І.С., Корнилов В.В. Ю.Й. Січинський // Український історичний журнал. – 1991. – №3. – С. 69-74.
6. Вестник Археологии и Истории. Выпуск III. – СПб.: Типография Имп. Академии Наук, 1885. – С. 53-54.
7. Климчук О. Життєві жалі протоієрея Січинського // Подільські вісті (Хмельницький). – 1992. – 26 листопада.
8. Сецинский Е. Город Каменец-Подольский. Историческое описание. С 4-мя фототипиями и 20 гравюрами и цинкографиями. Изд. на средства Каменецкого городского управления. – Киев: Типография С.В. Кульженко,

Ново-Елисаветинская ул., соб. д., 1895. – 247 с., 24 ил.; Исчезающий тип деревянных церквей Подолыи // Труды Подольского церковного историко-археологического Общества. – Кам.-Под., 1904. – Вып. X. – С. 393-416, 12 рис.; Южнорусское церковное зодчество. – К.-П.: Типография Подольского Свято-Троицкого Братства, 1907. – 24 с.; Православная Подолыя. – 1907. – № 7-8. – С. 158-176; перевидано: Хмельницький: Изд. осуществлено первичной организацией Союза журналистов Украины редакции газеты «Вильнэ слово», 1991. – 24 с.; Оборонні замки Західного Поділля XIV – XVII ст. (Історико-археологічні нариси). / Упорядник С.В. Трубочанінов; передмова І.С. Винокур, С.В. Трубочанінов; Примітки І.В. Данілов, О.В. Карбовський, С.В. Трубочанінов. – Кам.-Под.: Центр поділлезнавства, 1994. – 96 с.; Записки ВУАН. – К., 1928. – Т. XVII. – С. 64-160; окр. вид.: К., 1928. – 100 с., 68 іл.

9. Пляменицька О. Цінна розвідка з наукової спадщини Є.Сіцінського // Пам'ятки України: історія та культура. – 2000. – № 3-4. – С. 46-57.

10. Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1908 год // Православная Подолыя. – 1909. – № 41. – С. 1060-1065, № 42. – С. 1076-1089 (окр. вид.: К.-П., 1909).

11. Грабарь И. История русского искусства. – М., 1905. – С ил. протоиерея Е.И. Сицинского; Карпович В. Малороссийское церковное зодчество // Строитель. – СПб., 1905. – № 10. – 15 мая. – С ил. протоиерея Е.Сецинского; Павлуцкий Г.Г. Древности Украины. – К.: Московское Археологическое общество, 1905. –Т. 1. – С ил. протоиерея Е.И. Сицинского; Січинський В. Сутківська твердиня / Фот. і обміри Є.Сіцінського, рис. автора / Обкл. і кінцівка С.Гладкого. – Львів: НТШ, 1929. – 34 с., іл., 8 с. іл. (окрема відбитка з ЗНТШ, Т. 150); Фінляндський М. Спадщина України. – К., 1905. – С ил. протоиерея Е.Сецинского; Шаврін В. Жіночий одяг на Поділлі; Селянський одяг на Поділлі. Автолитографії. По фотографіях 1899-1900 рр. Є.И. Сіцінського. – Кам.-Под., 1927. – 16 с.

12. Сецинский Е. Роспись церкв в южно-русском стиле // Православная Подолыя. – 1907. – № 26. – С. 593-597; К изображению Иосафа Горленко // Труды ПЦИАО. – Кам.-Под., 1911. – Вып. XI.

13. Приходько В. Проф. Евфим Січинський – історик і археолог Поділля (З приводу 50-ліття наукової і громадської діяльності) // Літературно науковий вісник. – 1931. – Т. 106. – С. 510-513.

14. Рец. Сіцінського Є. на: Ивановский К. Виленская святая и чудотворная икона Божией Матери // Записки НТШ (далі –ЗНТШ). – 1895. – Т. 14. – С. 9-12; Иконы Пресвятой Богородицы, особенно чтимые западно-русским народом // ЗНТШ. – 1903. – Т. 62. – С. 15-24; Историческая правда об Остробрамской иконе Божией Матери // ЗНТШ. – 1900. – Т. 43. – С. 9-20; Центральний державний історичний архів України у м. Львів (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 401. – Оп. 1. – Спр. 107. – Арк. 4; Черниговско-Интинская чудотворная икона Божьей Матери // Там само. – Арк. 29; Сказание о чудотворной Черниговской Чибинско-Троицкой иконы Божьей Матери // Там само. – Спр. 106. – Арк. 83в.-10; ЗНТШ. – 1896. – Т. 19. – С. 4-17; Крижановский Г. Описание

иконы Успения Божией Матери, пожертвованной в 1590 г. // ЗНТШ. – 1899. – Т. 38. – С. 11-18; Михалевич Е. Намецкая чудотворная икона Божьей Матери // ЦДІАУЛ. – Ф. 401. – Оп. 1. – Спр. 106. – Арк. 7-8; ЗНТШ. – 1896. – Т. 19. – С. 4-17; Песнь о чудотворном образе Почаевской Пречистой Богородицы // ЗНТШ. – 1908. – Т. 91. – С. 169-175;.

15. Рец. Сіцінського Є: Булгаков Г. Заветы древнего церковного зодчества и иконографии // ЦДІАУЛ. – Ф. 401. – Оп.1. – Спр.107. – Арк. 33зв.-34; Краткая историческая заметка о чудотворном Былькинском иконы Божией Матери // Там само. – Спр.106. – Арк. 11-12зв.; Н.Д. Иконы древнего письма у наших крепостных священников // Там само. – Спр.107. – Арк. 6; ЗНТШ. – 1900. – Т. 43. – С. 9-20; Добровольский П. Старинные иконостасы в наших сельских храмах // ЗНТШ. – 1904. – Т. 68. – С. 9-15; Н.Д. К вопросу о нуждах нашей иконописи // ЗНТШ. – 1899. – Т. 38. – С. 11-18; Петров Н. Древняя стенопись в Киевской Спасской на Берестове церкви // ЗНТШ. – 1908. – Т. 91. – С. 169-175; Сапунов А. Как уничтожаются православно-русские древности в нашем крае // ЗНТШ. – 1895. – Т. 14. – С. 9-12.

16. Рец. Сіцінського Є. на: Е.К. Карловацкая плащаница 1756 г. в Херсонском церковно-археологическом музее // ЗНТШ. – 1904. – Т. 68. – С. 9-15; Петров Н. Киевская искусственная литература XVII и XVIII вв. // ЦДІАУЛ. – Ф. 401. – Оп.1. – Спр.105. – Арк. 102-104, 106-108; Быт священников-дедов и отцов и священников-внуков // ЦДІАУЛ. – Ф. 401. – Оп.1. – Спр.106. – Арк. 25зв.-26; ЗНТШ. – 1897. – Т. 25. – С. 13-24; Сецинский Е. Бюджет священника и псаломщика нашей епархии // ПЕВ. – 1897. – № 24. – С. 601-610; Сецинский Е. К истории быта сельского духовенства в Подолии // КС. – 1887. – № 9. – С. 67-70; Предтеченский Н. Некоторые черты быта западно-русского духовенства в XVI в. // ЗНТШ. – 1903. – Т. 62. – С. 15-24; Петрушевский В. Богослужебное пение Галицко-русских церквей // ЗНТШ. – 1899. – Т. 38. – С. 11-18.

17. Сецинский Е. Иконы художника В.А. Тропинина в церкви с. Кукавки Могилевского уезда // Православная Подолия. – 1909. – № 41. – С. 1043-1053 (окр. вид.: Кам.-Под., 1909. – 12 с.).

18. Широцький К.В. Український художник Тропінін // Реферат зачитаний на засіданні гуртка. Рукопис. – «Кружок україноведення при С.П.Б.У-те», 1907. – 5 арк.; Дещо з української творчості арт-майлора Тропініна // ЗНТШ. – 1911. – Кн. 3. – Т. 103. – С. 98-112.

19. Широцький К.В. Расписная пасека // Православная Подолия. – 1912. – № 44. – С. 1029-1039; Художественное убранство украинского дома // Искусство в Южной России, графика, живопись, художественная промышленность. – К., 1913. – № 4-6, 9-10; 1914. – № 1-6; 3 художнього минулого Поділля (Старовинні розписні двері з с. Луки Мелешковської Подільської губернії). Рукопис, 27 серпня-жовтня 1907 р. // ДАХО. – Ф. Р-3333. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 13-69.

20. Сіцінський Є. Історія всесвітнього мистецтва та мистецтва Русі, Росії, України. Авторські конспекти лекцій. Не пізніше 1921 р. // ДАХО. – Ф. Р-3333. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1-163.

21. Сецинский Е. Древнее рукописное Евангелие, найденное в м. Сатанове Проскуровского уезда Подольской губернии // Подольские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ). – 1887. – № 44. – С. 1007-1014.
22. Біобібліографічні відомості про Є.Січинського. 1930-і рр. Проф[есор] Євфим Січинський (1859-1937) // Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В.Стефаника. – Ф. 9. – № 4650. – Арк. 1-10.
23. Сецинский Е. Музей Подольского церковного историко-археологического общества. 1. Опись старопечатных книг музея Подольского церковного историко-археологического общества // Труды ПЦИАО. – Кам.-Под., 1904. – Вып. X. – Додаток: с. 1-107 (окр. вид.: Кам.-Под., 1904. – 108 с.); Стародруки Камянецького Історично-Археологічного Музею // Бібліологічні вісті (Київ). – 1924. – № 1-3.
24. Січинський Є. Авторський конспект лекції про українське мистецтво. 1919 р. // ДАХО. – Ф. Р-3333. – Оп.1. – Спр.23. – Арк. 1-74.
25. Січинський Є. Історія всесвітнього мистецтва та мистецтва Русі, Росії, України. Авторські конспекти лекцій. Не пізніше 1921 р. // ДАХО. – Ф. Р-3333. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1-163.
26. Сецинский Е. Программа а) для собирания сведений этнографических о пасхе и ближайшем к ней времени; б) для собирания писанок и вышивок // Православная Подолия. – 1906. – № 2.
27. С[ецинский] Е. Пасхальные писанки // ПЕВ. – 1899. – № 15. – С. 368-373.
28. Колекція вишивок // Кам'янець-Подільський історичний музей–заповідник. – Інв. № ТKM 376-418, 437-460.
29. Кушнір Б.М. Душа Подільської історіографії // Писанка (Коломия). – 1993. – № 3-4. – С. 25-30.

Валентин Льїнський,
*доцент кафедри зарубіжної літератури та культурології Хмельницької
гуманітарно-педагогічної академії*

ПИСАНКА – ТАЙНА ВЕЛИКОДНЯ

Свято Воскресіння Христового (Пасха) – головне свято християнського світу. За традицією воно відзначається в першу неділю після весняного рівнодення і першої березневої фази повного Місяця.

Пасхальні обряди нашого народу становлять надзвичайно цікавий пласт святкової культури, в якому органічно поєднались космогонічні погляди слов'янина-язичника та християнська символіка, релігійні настанови і культ сонця, вшанування воскреслого Христа і поклоніння предкам.

У дохристиянські часи це було свято весняного сонця і пробудження природи від довгого зимового сну. Це свято свят, торжество із торжеств, символ попраання смерті силою духу, символ духовного воскресіння людства.

Свято Великодня має цілий ряд ритуальних складників, які невід'ємно супроводжують його впродовж віків.

Незмінний складник пасхальних ритуалів – приготування великодніх страв. Випікання паски і писання писанок – головні дієства в процесі підготовки пасхальних страв.

Писання писанок здавна було священнодійством, під час якого людина духовно і морально оновлювалась, очищалась від гріховних думок і намірів -наче по сходинах піднімалась до світлих врат Великоднього Храму.

Давній символ життя, весни, сонця, а в християнському доповненні -воскресіння Христа, писанка була і залишається окрасою Великого Свята, святиною й оберегом, життям і надією. Слов'янський Великдень без писанки не є повноцінним, а тому потребує обов'язкової її присутності.

Про писанку – найцікавіший предмет язичницького культу і основний символ головного християнського свята, хочеться говорити з особливою теплотою і одухотворенням.

Історія писанки сягає сивої давнини і пов'язана з релігійним уявленням наших предків, зокрема, з поклонінням плодороддю, з ритуалом весняного відродження життя на землі. Пізніше писанки були включені до культової сфери християнства. Розписані візерунками

антропоморфних, зооморфних, рослинних та геометричних мотивів, вони-своєрідний згусток міфологічних і художніх образів. На писанках повторюються малюнки, які знаходять археологи на кераміці трипільської доби. Це дає можливість розрізняти слов'янські і неслов'янські доісторичні могили, адже писанкарство було притаманне саме східнослов'янським етнічним групам, з яких бере свій початок український народ. Таким чином, писанку можна вважати достеменним символом українського народу.

Наші предки вірили, що писанка має магічну силу – вона приносить добро, щастя, достаток, захищає людину та її оселю від усього злого. З часом звичаї, пов'язані з писанкою втратили свою первісну символіку, давньоязичницькі символи наповнились християнським змістом.

Таїна яйця – зародку життя, і таємниця дерева, особливо верби, яка з маленької гілочки на очах виростає могутнім деревом, тисячоліттями викликала найрізноманітніші асоціації і була одним з найбільших див для наших пращурів. Зв'язуючи яйце з появою всього живого на землі, вони підняли його у ранг святопоклонства. З прийняттям християнства на Русі звичай розписувати яйця тісно пов'язується з святом Пасхи.

Мабуть, саме тому в наш час дехто вважає, що писанки походять від християнської релігії. Але це дещо помилкова думка. Християнство, яке офіційно було прийняте Київською державою лише у кінці X ст., увібрало в себе багато місцевих звичаїв та народних традицій. Тому поряд з язичницькими святами Івана Купала і Коляди збереглася і давня народна традиція – навесні розмальовувати яйця.

Правда, ряд легенд і народних переказів засвідчують зв'язок фарбованого яйця з днем Воскресіння Господнього. Одна з таких легенд гласить, що після того, як в страшних муках, за гріхи людські, Ісус Христос помер, розіп'ятий на хресті, він був похований у печері, закритій великим каменем.

На другий день, у неділю, жінки, які супроводжували його, прийшли, щоб за давньоіудейським звичаєм здійснити обряд тілопомазання померлого. Але натомість вони побачили, що одр, на якому спочивало тіло Ісуса, порожній, а яйця, які знаходились серед їжі, що за давнім звичаєм, залишалася на ніч біля покійника, з білих стали червоні. Вражені цими дивами, жінки, прихопивши з собою миску з яйцями, побігли розповідати радісну новину. Всім, кого вони зустрічали говорили: «Христос воскрес!», – і на підтвердження давали червоне яйце, а у відповідь чули здивоване: «Воістину воскрес?». Все це, звичайно, дуже нагадує дії і вітання людей у дні Великодніх свят.

Беручи до уваги матеріали археологічних розкопок, можна припустити, що найбільшого поширення на Русі писанкарство набуло в період X-XII століття. Саме з цього часу до нас дійшло найбільше імітованих під писанку керамічних форм, прикрашених ангобованими і майоліковими орнаментами і канелюрами. Знову ж таки цікаво відзначити, що мистецькі традиції писанкарства з усіх народів багатоплемінної держави наших предків були притаманні саме тим етнічним групам, які згодом стали називатися українцями. На території України виявлено більше 20 пунктів, де в давнину побутовувало мистецтво писанки.

В ті давні, дохристиянські часи, писанка виконувала і роль своєрідного оберега. Керамічні кульки – писанки з калатальцями усередині прив'язувались до пояса. Постукуючи при ході, вони відганяли злих духів. Ця традиційна функція, як і найдавніший орнамент на писанках, частково збереглися і досі: клинці, спіралі, кола, тригвери і свастики «ламані хрести» – це все знаки різних язичницьких ритуалів і священних магічних чисел, які в свідомості і теперішніх поколінь не втратили своєї оберегової суті.

Можливо, саме через це в писанкарських традиціях України деінде й досі збереглися і побутують елементи орнаментів тисячолітньої давності. Зокрема, «безконечник», візерунок, що складається з ламаних або хвилястих ліній, що нагадує вічний спокій морської хвилі і символізує безконечність життя на землі. Достеменний аналіз орнаментів такого типу в сучасному писанкарстві та на археологічних пам'ятках показує, що хвилястий орнамент «безконечник» наші сучасні майстри успадкували від творців трипільської культури періоду енеоліту.

Враховуючи, що цей хвилястий орнамент в пам'ятках Трипільської культури був розповсюджений набагато раніше, ніж віднайдено його в мистецтві Стародавньої Греції, можна припустити, що за основу славнозвісного меандра Еллади грецькі майстри взяли стилізоване зображення моря у наших предків.

Особливу увагу серед сучасних писанок привертають писанки із зображенням жінки – матері – захисниці. На них антропоморфізовані постаті цілком ідентичні з широко розповсюдженим в ужитковому мистецтві наших предків у V-VI ст., зображенням жінки-праматері, язичницької Великої Богині-Берегині. Вона завжди виступала символом життя і родючості, матір'ю і захисницею всього живого на землі.

ВЕЛИКДЕНЬ В СПОГАДАХ З МОГО ДИТИНСТВА

Пасха Христова, Великдень, у моїй пам'яті завжди. Для мене це свято подвійної радості:

1 .Воскресіння із мертвих Сина Божого, Господа Ісуса Христа;

2. Тридцять років коли я вперше на Паску почав читати по церковно-слов'янськи, що і дало мені поштовх у виборі для себе дороги в священство, А було все так:

Псевдо-атеїстична влада епохи Радянського Союзу, аби принизити душу й дух людини завжди на Паску організовувала суботники, або перегляд фільмів в клубі з обов'язковою явкою.

У нас на Львівщині звідки я родом, з давніх-давен є звичай, що батьки своїм дітям на Паску купляють якусь обнову з одержі чи взуття згідно фінансових можливостей. Так-як в 1978році Паска була 22 квітня, то мама в честь подвійного свята для мене (це день мого народження), купила мені нові туфлі, білу сорочку і плащ, як сьогодні пам'ятаю світло-сірого кольору.

Наш великий дерев'яний Храм в селі був недіючим 28 років і влада його відкрила аж в 1989р., а в той час люди таємно домовлялися із священником найближчої діючої парафії, аби він приїхав посвятити паски біля Церкви. Священик знав, – у випадку коли міліція і КДБ його ввіймають – буде багато проблем, але йшов і на таку самопожертву.

На 22 квітня, тобто в ніч на Паску, було досить зимно, пролітав сніг і був невеликий морозець. У зв'язку з тим, що міліція і інші пильні органи снували по селу, інвалід війни із сусіднього села не зміг доставити вчасно на освячення священника в лежачому стані часто навіть в багажнику) своїм «Запорожцем». Прийшлося довго чекати і звичайно померзнути. Все таки паски були посвячені, але вранці я не пішов в школу на кінофільм і суботник, бо піднялась температура.

Десь біля 10 години дня мені сильно захотілось взяти в руки покійного дідуся молитовник (маминого батька), який колись був чтецем в Церкві, де з однієї сторони український переклад молитов, а з іншої церковно-слов'янський. Мамина мама запротестувала мовляв залишилось 2 книжки церковні, як пам'ять про її чоловіка, і спираючись на безбожних комуністів, які мовляв, намовили мене знищити церковні книжки. На щастя на цю словесну перепалку прийшла мама з колгоспної

ферми і переконала свою маму під пильним оком дозволити мені поінтересуватись книжкою. Я почав співставляти текст, і таким чином складати речення по церковно-слов'янськи. І тут я вважаю, Бог творить чудо; учень, який ще добре не обізнаний із стилістикою і іншими тонкощами української мови, починає читати мовою, якою сотнями років йшло Богослужіння в Церкві. Справді, Дух Святий з цього часу почав зі мною свою благу справу, бо вже через рік я допомагав читати в Церкві, без боязні долаючи 3 кілометри через гори із старшими людьми. Для мене і зараз є незрозумілим, – як так погляд Божий попав на мене. Звичайно з цього часу я і став «Притчею в язиці», – школа і держава переслідували за справи церковні.

До кінця свого життя я буду вдячний Богу за те, що Він направив мої стопи на стежку священства, як вдячний Богу і за те, що кожна лінійка у школі в понеділок чи вівторок, починалась з висміювання мого перебування в Церкві і читання припинилося. Чим більше мені діставалось муштри, ударів указкою по спині, перед школою чи перед класом, тим більше я хотів стати дорослим і служити у Церкві. Навіть консервні банки я перетворював в кадило, а замість ладану на розпаленому дерев'яному вугіллі були живиця смереки, та насіння ялівця. Ні військкомат, райвно і навіть міліція не змогли зламати в мені те, що посіяв в мені сам Святий Дух.

Для мене особисто Пасха Христова – утвердження у силі Господа Бога, бо в порівнянні із Воскресінням Ісуса Христа, те, що сталося 22 квітня 1978 року це піщинка із Божих чудес, які Бог творить заради нашого спасіння.

Я ніколи не забуду Пасхального дзвоніння у церковні дзвони від сходу сонця і до його заходу на протязі трьох днів, обливання водою із вітаннями Христос Воскрес, даруванням і обмінами писанками, як і той день коли я вперше ступив своєю ногою у свою тернисту дорогу священства.

ПАСХАЛЬНА РАДІСТЬ – ВИЯВ БОГА У ДУШІ

Я хочу розповісти про свій молодий духовний шлях. До віри в Бога я прийшов змалечку. Так-як, мені віра передавалась з діда-прадіда. Мене бабуса водила до храму ще зовсім маленькою дитиною. Тоді мені навіть вистояти в храмі давалось важко, бо зазвичай, кожній дитині не стоїть на місці, хочеться погратись.

Я вдячний своїй бабусі, як і всій своїй сім'ї за підтримку та турботу. Мені приємно згадувати свою прабабусю, яка на той час пекла просфори для Церкви. Діда вона не була байдужою до святого Храму. Роки минають швидко. На зміну дитинства приходять повноліття, і я почав краще розуміти зміст православних свят, наприклад, як свята Різдво Христове, Паска. Я зрозумів, що вони приносять не лише велику радість, але й очищення душі.

Найкраще мені запам'яталося свято Паски у 2003 році. Вона для мене була особливою-це було подвійне свято, бо цього року вперше мені доручили нести хоругву (церковне знамено) навколо Храму. Для мене це, була неймовірна радість і велика відповідальність. Після хресного ходу, мене ще цілий тиждень духовно підносило радісне, неймовірне відчуття. Цю приємну для себе подію я збережу до глибокої старості, бо піднесення духу людського, до того ж молоді людини, це не тільки приємність, але і дотик благодаті Святого Духа, який зумовлює і зосереджує людину до творіння добра, і спиняє негатив, що сіє ненависник Бога і людства-злий дух. Паска, як найвеличніше свято не тільки для мене, але й для кожної людини – християнина піднімає дух, коли Ти вступаєш у ці дні.

Ісус Христос приніс Себе в жертву за людство, був розп'ятий, помер та Воскрес, піднявши високо знамено Перемоги над смертю, і в цей час, коли я ніс знамено Церкви на Паску, відчув у своїй душі все те, – в словах не можливо розповісти, а навіть і описати, бо це є стан душі, а стан душі, не можна передати.

Я молода людина, і для мене не є байдужою доля оточуючих мене людей. Хочеться, аби насправді таке духовне піднесення мав кожен, бо людина повинна прагнути до духовної висоти, а не духовного падіння.

У кожного з нас є завжди шанс піти за Богом, за поштовхом іншої людини, та і самої особистості, бо для мене дорога в Храм – це життя, а

життя мені миле, і одночасно є милим для мене Сам Господь Бог, який Воскрес із мертвих.

Валентина Парандій
старший викладач Хмельницького інституту МАУП
Олена Барабаши
завідувач відділу соціально-виховної роботи
Хмельницького інституту МАУП

ПИСАНКА. ВЕЛИКОДНІ ТРАДИЦІЇ.

Для нас, українців, писанка – не тільки символ життя, добра, надії, це ще й магічний оберіг нації, її філософії і культури. Під поняттям «писанка» ми образно розуміємо вміло «розмальоване» яйце, яке зазвичай готують до Великодних свят, але дуже рідко замислюємося над історією самої писанки, її символікою та ритуалами, пов'язаних з писанкарством. Як правило, ототожнюємо її з початками заснування християнства. Насправді ж історія писанки та символіка, започатковані в глибокій давнині і мають велетенське значення для національної культури в цілому. Про це свідчать речі з доісторичних могил, орнаментально вмотивовані на вазах та інших предметах періоду неоліту і сучасних писанках, про це свідчать руїни тисячолітніх будов у різних кінцях світу, в оздобах яких чітко зображені символи сонця, хреста, свастики, тригвера, кривульки, безконечника, спіралі – такі ж, як і на наших, українських писанках!

Що спонукало тодішніх людей оздоблювати, освячувати, символічними знаками свої побутові речі, будівлі, капища, храми? Мабуть, найважливіші життєві турботи, намагання пізнати світ, його сили, стихії, щоб захистити перед ними свої здобутки, зрештою – життя. Писанки щедро перенесли до нас крізь товщу віків різні прадавні знаки – обереги та заклинання. Мова символів береже в собі потужні інформаційні пласти української історії, коріння якої сягають 15-20 тисяч літ (Київ-Кирилівська стоянка, відкрита 1893 року, датована відомим археологом Вікентієм Хвойкою як 20 тисячолітня). Сам же Хвойка висунув ідею автохтонності українського етносу на власному терені. Він покінчив із поглядом на українську землю як дику, варварську в поганські часи, довівши, що праукраїнець уже в той час був не тільки добре обізнаний з використанням вогню, але вмів також і зберігати його. Більше того, уже тоді праукраїнець мав духовні цінності,

вмів їх виражати матеріальними засобами. Відкриття Київ-Трипільської культури дало підстави з'єднати її з Київ-Кирилівською. Пізніше Хвойка торкнувся й питання про формування індоєвропейських народів і довів, що протоіндоєвропейці заселяли стикові терени Європи і Азії, а після катаклізму, що розокремив субконтиненти, вони опинилися по різні боки нових морів – Мармурового, Чорного, Каспійського, Аральського. Тому й не дивно, що сьогодні нас дивують мовні, орнаментальні та символічні спільності багатьох народів, що живуть на величезних земних просторах, роз'єднані великими відстанями, водними та державними кордонами.

«Різні народи світу шанували яйце і мали власну атрибутику його возвеличення. Яйце прикрашали і в Давньому Єгипті, Греції, Римі, Стародавньому Китаї. Індійськими племенами навколо нього було створено безліч міфів і легенд. Та, мабуть, жоден з народів не доніс до сьогодення свої автохтонні графічні уявлення про життя так виразно, як український» [Єраст Біняшевський]. Без сумніву, писанка належала до стародавніх вірувань, до пошани та символу сонячного культу, відігравала важливу роль у ритуалі тодішніх вірувань, у святкуванні Весни-Землі-Води-Сонця.

Птахи – це вісники весни, пробудження та відродження до нового життя природи. Птахи перебуваючи «у небі», несуть людям утіху від сонця, а в собі носять яєчко – емблему сонця-життя, народження, воскресіння. Тому наші пращури надзвичайно їх шанували. Існує думка, що первісно писанки розписувались на яйцях летючих птахів, таких, як бузьки, журавлі та гуси, які на своїх крилах приносили людям сонячне тепло, гніздилися біля людських обійсть, висиджували пташенят, які знову ж здатні були виношувати в собі велику життєдайну і чарівну силу сонця. До цього часу збереглися у писанкових орнаментах їхні «крильця» та «лапки». Далеко пізніше, наші предки почали розписувати курячі яйця, пов'язуючи їх з культом Сонця, адже півень першим сповіщає про його прихід. І сьогодні на Гуцульщині розписують яйця тільки від тих курей, у зграї яких є півень. Ритуальне використання фарбованих яєць, пов'язаних з когутом, який щоранку співає гімн Сонцю, є і у звичаях китайців. Якщо заглянути до єгипетської міфології, то там знаходимо одного з єгипетських богів, що мав пряме відношення до яйця на ім'я Пта, або Патах, що близьке до звучання українського Птах. На одному із збережених барельєфів, Пта тримає в одній руці яйце, а із підпису, під ним, дізнаємося, що дане яйце зображує сонце. Другий напис говорить, що Пта котить своє яйце по небу.

За свідченням Геродота, єгиптяни вірили, що бог Озіріс закрив у яйці 12 білих пірамід, які повинні приносити людству щастя і благодать, але брат Озіріса і його суперник Тіфон, потай відкрив яйце і закрив у нього біля білих ще 12 чорних пірамід. Звідси, щастя у житті людей переплелось з горем. Священним знаком Озіріса є крилатий диск сонця, який має витягнену форму і більше подібний до яйця, ніж до сонця. Крім того, дуже часто багатьма єгипетськими емблемами є священний знак птаха, тіло якого зображене у вигляді яйця з крильми, лапками і головою. Чи не нагадує це нам українських різдв'яних птахів, виготовлених з яйця та оздоблених паперовими чи солом'яними крильцями та голівкою?

Ще одним надзвичайно цікавим міфом, пов'язаним з яйцем є міф про фенікса. Тут, власне, найбільш оптимально сконцентрована єдність птаха і яйця та вічного схоластичного питання, що було раніше, що дало початок – яйце чи птах, птах чи яйце? Єгиптяни, які обожнювали фенікса, зображували його у вигляді птаха, подібного до орла з червоним гребінцем та золотим пір'ям на шиї, з білим хвостом та світлочервоним пір'ям. Філострат говорив про те, що фенікс прилетів до Єгипту з Індії і перед тим, як спалити себе, співав передсмертний гімн. Прилітав він до міста сонця Геліополісу в час весняного рівнодення і в сонячних променях, що відбивалися від щита та даху сонячного храму, спалював себе. На місці згарища з'явилося яйце, яке тут же ж оживало на попелищі і з нього виходив той же фенікс, тільки юний, повний життя та сили і відлітав, щоб знову повернутись через сотню літ.

Дана легенда чудово передає ідею сили життя, яка щорічно після умовної смерті оживляє та відроджує природу в променях весняного сонця.

Легенди, пов'язані з образом божественного Фенікса притаманні багатьом народам світу. Сліди їхні знаходять в Китаї, де він має «фонг-гоанг». В індусів існує легенда, пов'язана з золотим яйцем, в якому бог Брама в роздумах просидів 360 днів, кожен з яких рівнявся нашому 12000000 літ. Коли яйце розбилося, бог із його половинок створив небо і землю.

Перська легенда говорить про те, що світове яйце розбив рогом бик Адуда. Згідно з гороскопом, сонце вступає у фазу Бика, у квітні, тому, власне, народження Всесвіту припадає на весну. Перси величали яйце у своїх священних піснях, а металеві яйця тримали у храмах. Відомо також, що на весняне свято Новрузь (Новий рік) існував звичай, коли в Ірані перси обдаровували один одного, фарбованими в червоний

колір, яйцями як нагадуванням про тепло сонця. Багаті ж перси для дарунків використовували золоті та позолочені яйця.

Образ світового яйця і птаха притаманні ассіро-вавілонським, фінійським, кельтським міфам. Ще наприкінці XIX ст. мусульмани Кавказу виготовляли крашанки та писанки, а помираючому жидові равини змащували очі яйцем. З повідомлень Плінія, Плутарха, Овідія дізнаємось про те, що римляни та греки використовували фарбоване яйце в різних забавах, а також релігійних обрядах, пов'язаних з очищенням від гріхів.

І в яку закутину планети ми не заглянули б, не знайдемо місця в людському суспільстві, де б ідея життя не була так чи інакше зв'язана з яйцем. І, напевно, закономірно виникає запитання: де, коли і як виникла ця ідея, що запанувала на всіх континентах і у всіх націях? Очевидно, оскільки дана ідея властива для всіх народів, є схильність думати, що вона мала єдине джерело, і представляла частину вірувань, які складали релігію первісного людства і тільки у зв'язку з розселенням та катаклізмами ці народи носили її всюди із собою.

Напевно, було б дивним, якби яйце, яке символізувало сонце, не виражало його ідею на землях, де різниця між зимою і літом була досить різкою. І, особливо, це стосується слов'ян, у яких яйце стало символом життя, відродження, оновленої сили сонця, оспіваного у піснях, колядках, казках, збереженого у ритуальних весняних танцях та у мові орнаменту. За словами професора Сумцова, майже всім слов'янам відома ідея світового яйця. Існує легенда, у якій йдеться про те, що спочатку земля була пустелею, тільки каміння було розсипане по ній. І одного разу Бог змилостивився, відіславши свого півня, щоб той оживив землю. Півень поселився в печері і зніс незвичайне яйце. Яйце розкрилося, і з нього потекло сім рік. Ріки оросили всю землю і вона швидко зазеленіла, зацвіла квітами, запліднювала. Без піклування і праці людини на полях колосились хліби, дерева вгинались від плодів... Наступив золотий вік...

З яйцем зв'язана і сама душа людини, що оживляє тіло. Наприкінці XIX ст., на Полтавщині, була записана казка, в якій мертва царівна оживає коли розвивається яйце, в якому була закута її душа. Ця ж ідея лежить у відомій казці про бездушного Кощея Безсмертного, який, навпаки, помирає, коли розбивається яйце, а все мертвоє холодне — оживає. Тут символізується смерть зими і воскресіння життя та радості. Навіть мертвим яйце дає силу життя і з його допомогою вони чують дух життя. З цим віруванням в українців пов'язана традиція ходити на

Великдень з писанками на могили померлих родичів, і, тоді, ніби-то покійник чує, що говорять до нього і тішитися пам'яттю живих про себе.

З яйцем зв'язана віра про те, що ним можна начарувати добрий урожай. Так, в деяких областях України, на Великдень селяни ставили на стіл в посудині пшеницю, в яку ховали свячене яйце. Тримали цю пшеницю до посіву. Дуже часто в мішок із зерном, яке мали сіяти, теж клали яйце, а на Херсонщині, перед посівом конопель, їли варені яйця, щоб зернята конопель були великими та повними. На Вознесення прийнято було іти з писанками та крашанками у поле, засіяти житом та пшеницею. Щоб запобігти неврожайності, щоб колосся було повним, високим, не злягло від вітрів, дощів та граду, селяни підкидали догори писанки, закликаючи до помочі Сонце. Щоб гарно родився хліб, на Харківщині, крашанки закуповували на ниві, а в Чехії, щоб земля була родючою закопують в неї шкаралупу від великодніх яєць. Яйце – не тільки джерело родючості землі, але й різних щедрот. Воно дає людині не лише необхідність, а й багатство. Про це йдеться в народних казках. Миша і горобець ділилися просом і почали бійку, в неї влізли всі звірі і птахи та за допомогою людини птах виграв і нагородив людину яйцем, в якому було ціле царство. Відомі всім казки під назвами «Яйце-райце», «Яйце-бильце», «Курочка ряба» та інші. З іншого боку яйце є добрим і надійним оберегом особливо від різних напастей та стихій: грому, блискавки, граду, а також пожежі. Можна назвати багато прикладів, пов'язаних саме з такою обереговою функцією яйця. Сила оберегу, що закрита в яйці, особливо активно дієва у відношенні захисту домашніх звірів, приплоду та самої людини.

А що стосується краси і здоров'я, то кращого і ефективнішого чарування, ніж з яйцем немає. Існували звичаї: коли прозвучить перший весняний грім, що й символізував відкриття воріт перед Сонцем, умивалися молоді дівчата та жінки водою, яку набирали в шкаралупку фарбованого яйця. Щоб позбутися веснянок на обличчі - гладили його першим яйцем від рябої курки. В першу купіль дитини, особливо дівчинки, кидали свячені писанки або шкаралупу від них. Для того, щоб вилікувати людину від страшної хвороби епілепсії («падачки» – Галичина, «чорний битюх» – Закарпаття) теж вдавалися до магії яйця. Оскільки яйце – символ Сонця, життя, отже, і здоров'я, то ним проганяли темні злі сили, що знаходили притулок в людському тілі і душі. Так, хворі на епілепсію носили на шиї підвішану крашанку, шкаралупу настоювали на свяченій воді і пили... Яйце та шкаралупу від нього використовували, а подекуди, ще й сьогодні використовують, від різноманітних захворювань як тілесних, так і душевних, особливо при

перелякові, коли людиною запановують темні злі сили і світло розуму та почуттів не може пробитись до її душі.

Важливим наступним питанням для нас є спроба розгадати походження та значення Великоднього звичаю, обдарувати один одного орнаментованими та фарбованими яйцями. Якщо ми схилиємось до думки, що даний звичай все таки виник на честь весняного пробудження Сонця, то закономірно і святкуватись він повинен був весною, тобто, був звичаєм новорічним, весна з сонячним теплом відкривала новий рік у житті людини. Відомий народний вираз «нове літо» є тому підтвердженням. До цього часу ми в однаковій мірі вживаємо слова «роки» та «літа». В нашому мовному лексиконі збереглись «літопис» та «літочислення». Птахи, що виношують в собі яйця «літають», як правило, з весни (літом-теплом) і яйця здатні народжувати пташенят «літом».

Відомо, що й у Франції до 1556 року початок року починався на Великдень і яйця були обов'язковими подарунковими атрибутами. Школярі влаштовували цілі «процесії яєць». Вони ходили містом, зупинялись біля кожного дому, співали молитви і отримували за це в дарунок яйця. Англія святкувала новий рік 26 березня аж до 1752 року і, як вияв радості і щастя, відбувались ритуали обдарування яйцями-писанками, як і у персів та римлян. На українській землі з імператорської Росії відзначення Нового року в січні прийшло в 1699 році. Раніше тут Новий рік починався з 1 жовтня, а ще раніше, за церковним календарем з 1 березня, тобто з початку весни.

Перше пояснення походження великодніх яєць знаходимо в притчі про святу рівноапостольну Марію-Магдалину, яка по воскресінню Спасителя та вознесенню його на небо, відправилась до Риму. Явившись перед імператором Тіверієм із словами «Христос Воскрес», піднесла йому червоні яйця, проповідуючи про Христа. Із її проповіді імператор вперше дізнався про вбивство Христа, віддавши під суд Пілата. Перші християни наслідували Марію-Магдалину і при взаємних вітаннях з святом Христового Воскресіння, обдаровували один одного червоними «крашеними» яйцями. Цей звичай, як стверджують богослови, закріпився ще й тому, що яйце, в якому захований зародок життя, в розумінні всіх християн є символом Воскресіння Христа, а з ним і через нього всіх віруючих від тління і смерті. І тому, живе і по сьогодні звичай вживати в їжі передусім свячене яйце першого дня на Великдень по освяченні. Богослови ж пояснюють і значення червоного забарвлення Великоднього яйця: з одного боку червоний колір є знаком радості та потіхи з приводу радісного християнського свята, а з другого

– він повинен нагадувати кожному християнину про пролиту за нас священну кров Боголюдини.

Легенда про початок фарбування яєць в народі має багато різних варіантів, так наприклад, відома легенда про бідняка, що йшов з кошиком на базар продавати яйця, а в цей час жиди вели розпинати Бога. Бог, несучи на собі хрест, похитнувся і впав. Бідний чоловік, пожалівши Христа, відклав свій кошик і допоміг йому нести важкого хреста. Коли він повернувся, то всі яйця в його кошику перетворились на крашанки та писанки.

Свого часу професор Сумцов записав легенду про писанки, які символізують скатоване тіло Ісуса Христа. В тому, що різноманітні християнські легенди мають під собою реальну основу, сумніву немає. Фарбовані яйця були у вжитку християн ще біля самих витоків християнства і завжди символізували собою Воскресіння Христа, а за ним і відродження християн у новому кращому житті.

Тому тут напрошується питання, чи не застали перші християни цей звичай і не подивилися на нього з нової точки зору?

Саме християнські легенди дають підстави нам так думати, адже відомі факти, що в гробницях перших християн знаходили штучні яйця, а також шкаралупу курячих яєць. Існує відома легенда про те, що коли Христос воскрес із мертвих, то сказав тим жидам, які стерегли його гріб: «Ідіть і скажіть всім: Христос Воскрес. А щоб вам повірили, ось вам знамення» – і дав їм всім по крашанці, які взяв із свого гробу. Із цієї легенди ми бачимо, що яйця були покладені до гробу Господнього ще до Його воскресіння. Класти яйця до гробу чи то глиняні, чи кам'яні, чи звичайні – звичай дійсно відомий серед поганських обрядів ще дохристиянської доби. З незапам'ятних часів яйце служило предметом релігійного поклоніння і належало до різноманітних видів культу, в тому числі й поховального. Подекуди на Гуцульщині звичай класти писанки в труну залишився і по сьогодні.

Навряд чи зможемо визначити якому народу належить першість символізації яйця, проте, майже всі древні народи, дослідженням культур яких займалися вчені, вже були знайомі з цим символом і у всіх них він мав приблизно одне і теж значення: яйце служило переходом із небуття у буття; воно є символом життя, радості і сонця, особливо сонця весняного, що несе із собою тепло, світло і відродження природи. Як ще могли наші предки виразити свою велику повагу до яйця, символа весняного сонця, окрім використання його в найрізноманітніших релігійних обрядах? Очевидно, вони намагались прикрасити предмет свого обожнення з початку простим фарбуванням «крашанки». Бажання

прикрасити предмети свого скромного господарства та культу мають надзвичайне архаїчне та глибоке коріння. Можемо припустити, що першими кольорами писанки був червоний колір, який символізував гаряче сонце з одного боку і був легким в досягненні з другого. Орнаментування яйця мало ті ж самі мотиви, що і фарбування: необхідно було якнайкраще прикрасити дарунок, який готувався для улюбленого і довгожданого, після холодної зими, божества. Крім того, є підстава вважати, що наші предки мовою орнаменту намагались виразити саму суть обряду, однаково піклуючись про красу узору та його символічне значення. Процес цей мусів відбуватися в певний час, окремими виконавцями, здебільшого матерями, з певними «молитвами – формулами, – заговорами», з зображенням чарівних знаків-малюнків та відповідними кольорами-фарбами.

В Україні писання писанок завжди було своєрідним ритуалом. Треба було знати цілу систему приписів та формул, щоб надати писанці чарівну силу: живий вогонь, свячена вода, віск-продукт «Божої мухи-трудівниці», «чиста» жінка, мати-господня, яка «свято»провела день, «свята тиша» в хаті без чужих людей і т. д. Лушпиння свяченої писанки кидали «на щастя» на дах хати та у воду ріки, даючи вістку Білій Русі та Рахманам, що настав Великдень.

Власне, всі ці символи, вірування, обряди лягли в основу ідеї музею писанки, який на стикові тисячоліть гостинно відчинив свої двері до взаємопізнання, розуміння, любові і поваги один до одного.

ДОДАТКИ

ХМЕЛЬНИЦЬКА ЄПАРХІЯ УПЦ (Історична довідка)

Подільська єпархія утворилася 1795 року й охоплювала територію чотирьох сучасних: Хмельницької, Кам'янець-Подільської, Вінницької та Тульчинської.

На початку XX століття тут було 1685 храмів (із них - 1416 парафіяльних), 6 чоловічих та 5 жіночих монастирів, 400 вихованців духовних семінарій (якщо поррахувати разом із вихованцями парафіяльних шкіл і училищ, то кількість сягатиме 99500 осіб).

За народною освітою Подільська єпархія посідала чи не перше місце в імперії. Собори Кам'янця-Подільського на честь святого благовірного князя Олександра Невського та Казанської ікони Божої Матері, зруйновані в 20-х роках XX століття, не поступалися величиною найвідомішим соборам світу.

У 30-40 роки XX століття через активну атеїстичну пропаганду та боротьбу з «релігійним мракобіссям» єпархія прийшла у занепад. Турбота про народ тодішніх архіпастирів вражає жертівністю, мужністю й мудрістю, особливо в період розрухи та голодних буднів війни.

У 1945 році Подільську кафедру було перенесено до міста Проскурів (нинішній Хмельницький). У 1964 році тут нараховувалося 309 парафій, були закриті кафедральний собор Хмельницького, Городищенський, Головчинський і Сатанівський монастирі. Хмельницька кафедра була скасована, а керування парафіями було ввірене вінницьким архіпастирям. Діючих парафій у Хмельницькій частині єпархії на момент її закриття було лише 139.

З 1975 року, з приїздом архієпископа Агафангела (нинішнього митрополита Одеського та Ізмайльського), відродилося будівництво храмів у Вінницько-Хмельницькій єпархії. 1989 року з його благословення стараннями секретаря Хмельницького єпархіального управління архімандрита (нинішнього архієпископа) Антонія (Фіалка) було закладено перший камінь Свято-Покровського кафедрального собору Хмельницького та приміщення нинішньої архієрейської резиденції.

1990 року Хмельницька єпархія знову виокремлюється в самостійну кафедру, межі якої адміністративно збігаються з Хмельницькою областю.

22 червня 1993 року рішенням Священного Синоду УПЦ Хмельницька єпархія розділяється на дві самостійні: Кам'янець-Подільську і Хмельницьку з відповідним підпорядкуванням 7 районів південної частини Хмельницької області Кам'янець-Подільській єпархії та 13 районів заходу, сходу й півночі області - Хмельницькій. Керуючим Кам'янець-Подільською єпархією тоді було призначено нині покійного архієпископа Никанора (Юхим'юка, †1997), Хмельницькою – єпископа Антонія (Фіалка) з титулом «Хмельницький і Шепетівський».

На момент розділення Хмельницька єпархія нараховувала 134 священнослужителів та 215 діючих парафій. На сьогодні клір складається з 280 священнослужителів, тут існує 411 діючих храмів, 150 церков – на стадії будівництва; зареєстрованих громад, підпорядкованих Хмельницькій єпархії УПЦ, – 561.

В єпархії діють 58 недільних шкіл, один просвітницький центр (у місті Нетішин) та 64 бібліотеки духовної літератури. 67 ченців та черниць несуть послух у трьох відроджених і двох заснованих обителях:

- Свято-Різдво-Богородичний чоловічий монастир села Городище Шепетівського району;

- Свято-Хрестовоздвиженський чоловічий монастир Старокостянтинівського району;

- Спасо-Преображенський жіночий монастир села Головчинці Летичівського району;

- жіночий монастир в ім'я святої праведної Анни в місті Славута;

- жіночий монастир в ім'я святого благовірного великого князя Олександра Невського в селі Черніївка Полонського округу.

Також є Свято-Іоанно-Предтеченський скит Городищенського чоловічого монастиря у селі Велика Калинівка Хмельницького району.

Місцевошановані святині:

- ікона та джерело преподобного Онуфрія Великого у Спасо-Преображенському жіночому монастирі села Головчинці Летичівського району;

- джерело пророка Божого Іллі біля села Слобідка Шелехівська Деражнянського району;

- джерело на честь Божої Матері у Славутському та Білогірському районах;

- ікона Божої Матері «Утамуй мої печалі» у Свято-Різдво-Богородичному храмі міста Старокостянтинів;

- ікона Божої Матері «Семистрільна» у Свято-Різдво-Богородичному чоловічому монастирі селища Городище Шепетівського району.

Під омофором керуючого Хмельницькою єпархією перебувають понад 500 000 віруючих.

Рішенням Священного Синоду Української Православної Церкви від 31 травня 2007 року (Журнал № 59) Хмельницьку єпархію було розподілено на дві самостійні: Хмельницьку і Шепетівську. У складі Хмельницької залишилися такі райони Хмельницької області: Волочиський, Деражнянський,

Красилівський, Летичівський, Старокостянтинівський, Старосинявський та Хмельницький. Преосвященні Хмельницької кафедри отримали титул «Хмельницький і Старокостянтинівський». Правлячим архієреєм єпархії залишився архієпископ Хмельницький і Шепетівський Антоній (Фіалко), з 31 травня 2007 року – митрополит.

Прес-служба Хмельницької єпархії УПЦ

ВЕЛИКИЙ ПІСТ

Великий піст – це час осмислення себе та навернення.

Його відмінними рисами є покута, милостиня та молитва. Перша неділя Великого посту називається «неділя збірна». В цей час вже зазвичай тане сніг, тому кажуть: «Неділя збір – тече вода з гір». В цю неділю дівчата варили колись кашу з маком і на короткий час закопували її в землю – «щоб недоля пропала».

Четвертий тиждень Великого посту - середохресний, бо в середу на цьому тижні відмічають свято хреста. В цей день господині печуть «хрести» з маком і змащують їх медом. Частина «хрестів» зберігають на час сівби. На цьому ж тижні сіють мак, а також розсаду капусти й помідорів, бо існує повір'я, що її обов'язково треба сіяти в піст – «щоб морозу не боялась».

П'ятий тиждень поста називається Похвальний, в суботу цього тижня – свято Похвали Пресвятої Богородиці. В цей день не можна працювати, а можна тільки розсаду сіяти.

Шоста субота – Вербна або Лазарева. У Вербну неділю святять вербу. Звичай святити гілля дерев пішов від тих часів, коли люди встеляли пальмовим гіллям дорогу Ісусу, що в'їжджав у Єрусалим на віслюку. Звичай дуже старий, бо вже в «Ізборнику» (1073 р.) згадується «Праздъникъ вѣрбъны». Біля церкви збирають велику кількість вербового гілля і після відправи Богослужіння священник окроплює це гілля свяченою водою. Вважається, що це свято дітей, бо під час церковного обходу на вечірні діти носять вербу: кому трапиться найбільша гілка верби – той щасливий. Колись господарі, повертаючись з церкви з освяченим гіллям верби, зразу йшли на город або в поле, аби посадити відразу ж кілька гілок, «щоб росла Богіві на славу, а нам, людям, на вжиток». Решту заносили до хати і ставили на покуті під святими образами. Свячена верба завжди була у великій пошані, тому навіть найменше гілля, що залишалось після освячення, палили на вогні, щоб «боронь Боже, під ноги не потрапило».

Останній тиждень перед Великоднем називають білим або чистим. На цьому тижні віруючі люди дотримуються посту так само суворо, як і у перший тиждень. Найважливішим днем тижня є четвер, який називається чистим, світлим, великим, страсним або живним. Чистий четвер – це свято весіннього очищення. Люди чистили все в хатах, коморах, стайнях, на подвір'ї, та прикрашали усе по-святковому. Самі ж купалися, особливо для того, щоб позбутися хвороб. Ввечері у церкві відправлялися «Страсті». У цей день намагаються додержувати урочистий спокій – без сміху, співів, голосних розмов у той час, коли в церкві читають Євангеліє. Повертаючись з церкви, люди намагались донести страсну свічку додому так, щоб вогонь не згас. Для цього робили спеціальні ліхтарі з кольорового паперу або фарбованого скла. У Чистий четвер була традиція колоти кабанчиків та поросят, щоб на Великдень на столі були шинка й ковбаса. А Чистий четвер, за повір'ям, сприяв тому, що у «салі цих свиней ніколи не заведеться нічого - ні противного, ні вредного». Цей

звичай зберігався в Україні до початку 30-х років, поки йому не завадило колгоспне господарювання.

У Страсну п'ятницю люди віруючі нічого не їдять до виносу плащаниці з вівтаря на середину церкви. Обід зазвичай пісний, навіть рибу не можна їсти – обходяться капустою, картоплею, огірками. Не можна також ні шити, ні прясти, ні рубати дрова й, взагалі, що-небудь тесати сокирою. Не можна також співати, бо «хто співає в Страсну п'ятницю, той на Великдень плакати буде». В п'ятницю господині печуть паски. Куштувати їх до освячення суворо заборонено – гріх.

У Великодню суботу роблять крашанки або писанки. Найбільше роблять червоних крашанок, бо вони нагадують про кров Спасителя. Існує багато орнаментів, якими прикрашають писанки – в залежності від регіону країни.

ВЕЛИКДЕНЬ

Великдень – день у який християни святкують Воскресіння Ісуса Христа, що сталося на третій день після його смерті, при чому день смерті вважається першим днем. Свято називають також Пасха або Паска. Вважається найважливішим християнським святом, котре викazuje радість з приводу перемоги Божого Сина над Смертю та вічним Забуттям. У Воскресінні бачать підтвердження життя після смерті, що і є головним змістом святкування.

В Україні святкувати Пасху почали наприкінці першого тисячоліття, з приходом християнства. За біблійним сюжетом, Ісус Христос воскрес рановранці і це Воскресіння супроводжувалось великим землетрусом – ангел небесний відвалив камінь від дверей Гробу Господнього. На світанку жінки-мироносиці Марія Магдалина, Марія, мати Якова та Соломія прийшли до гробу з пахощами, щоб обмастити тіло Ісуса, але побачили відвалений камінь і порожній гріб. Тоді схвилованим жінкам з'явився ангел та сповістив про Воскресіння Господне.

Походження назви – Пасха

Слово «Пасха» походить від назви старозаповітного свята песах, яке відзначали іудеї в пам'ять про звільнення від єгипетського полону. Пасхальне ягня у євреїв стало прообразом Христа, тому Христос іменується ще Агнцем Божим, Агнцем Пасхальним, Пасхою.

Також і в інших європейських мовах назва цього свята походить від староіудейського «песах», Великдень зветься:

старо-грецькою Πάσχα (паска),
латиною - Pascha,
голландською pasen,
есперанто pasko,
по-ісландськи páskar,
іспанською Pascua,

по-італійськи pasqua,
нижньо-німецькою Paschen,
по-російськи пасха,
французькій pâques,
по-шведськи påskdagen.

В західно-слов'янських мовах назва Пасхи перекладається як «Великаніч»: чеською Velikonose, а польською Wielkanos. У болгарській (південно-слов'янській мові) подібно до української назви – Великден.

Існує декілька легенд щодо виникнення назви свята. За однією з них назва «Великдень» («Великий День») з'явилася аж наприкінці першого тисячоліття з приходом на українську землю християнства. Легенда говорить, що «Великдень називається так тому, що в той час, коли Христос народився, сильно світило сонце і стояли такі довгі дні, що теперішніх треба сім зложити, щоб був один тодішній. Тоді, було як зійде сонце в неділю вранці, то заїде аж у суботу ввечері. А як розп'яли Христа – дні поменшали. Тепер тільки царські ворота в церкві стоять навстіж сім днів...»

Згідно іншої легенди, свято Великодня народилося сім тисяч років тому, ще за часів до християнства і було пов'язане з язичницькими культами. Ось як її переповідають:

Жили троє братів-мисливців: Тур, Пан і Яр. Зібрались вони якось на полювання. Вийшли в степи неозорі, а жайворонки так розспівалися, що аж небо дзвенить. Вражено зупинився Яр і мовив:

- Не хочу я, братове, турів полювати, молодих биків стрілами поціляти, а хочу оце поле зорати та засіяти зерном, та зібрати врожай, та хліба напекти людям на здоров'я. Тільки-но він отаке проказав, як з неба опустилися золотий плуг і золоте ярмо.

І гукнув старший брат Тур:

- Се моє!

Хотів схопити плуга – аж він полум'ям зайнявся. Відсахнувся в страхові Тур.

- Се моє! – прокричав середульший брат. Але і йому сахнуло полум'я в лице.

- Ні, братове, се моє, – всміхаючись, мовив Яр.

Він підійшов і взяв золоте ярмо, накинув на пару волів, що паслися поблизу, запряг їх у плуга золотого і проорав першу в світі борозну. А потім – другу, й десяту, і соту. Засіяв поле полтвою – пшеницею дикою, і зросла вона буйним колосом. Зібрав урожай Яр і борошна намолов, і спік першу хлібину, і другу, й десяту, і соту. І людей частував. І навчив їх орати, сіяти й хліб ростити. За все те великі боги Вирію взяли його до себе і купали в Озері Живой Води. І став Яр – Ярилом, богом весняних робіт і родючості. І спускався він на землю в той весняний день, коли можна було засівати землю зерном. І то був ВЕЛИКДЕНЬ. Тобто Великий День хлібороба.

Язичницький Великодень

У святкуванні Великодня вбачають язичницьке коріння, котре сягає ще часів до зародження християнства. Зокрема в Україні в давнину землероби вірили, що померлі родичі продовжують жити під землею і можуть впливати на її родючість. Саме з цими віруваннями і була тісно пов'язані поминальні обряди навесні.

Існує думка, що євангельська подія – привід святкування Пасхи та пасхальних обрядів, запозичена у язичницьких та юдейських культах і вже в оновленому вигляді пов'язана з особою Христа. Християнські богослови не визнають спорідненості Ісуса Христа з язичницькими воскресаючими богами і вважають істинними тільки євангельські твори. А прихильники язичницького походження вбачають сутність язичницьких обрядів крізь християнське оформлення свята.

Сьогодні свято Великодня в Україні символізує також загальне відродження та оновлення світу. Збереглося багато звичаїв та обрядів котрі виконуються й нині та не мають прямого зв'язку з християнством.

Дати святкування Великодня у 2000-2020		
Рік	Західн.	Східн.
2000	23 квітня	30 квітня
2001	15 квітня	
2002	31 березня	5 травня
2003	20 квітня	27 квітня
2004	11 квітня	
2005	27 березня	1 травня
2006	16 квітня	23 квітня
2007	8 квітня	
2008	23 березня	27 квітня
2009	12 квітня	19 квітня
2010	4 квітня	
2011	24 квітня	
2012	8 квітня	15 квітня
2013	31 березня	5 травня
2014	20 квітня	
2015	5 квітня	12 квітня
2016	27 березня	1 травня
2017	16 квітня	
2018	1 квітня	8 квітня
2019	21 квітня	28 квітня
2020	12 квітня	19 квітня

Дату святкування Великодня врегулював Перший Вселенський Собор в Нікеї 325 року. До цього в різних помістних Церквах святкували Великдень у різні дні. Були й такі, що святкували Великдень разом із євреями (песах). Тож Нікейський собор постановив, що не дозволено християнам святкувати Великдень, коли євреї святкують Пасху: «Єпископ, свещеник или ѿакон, који буде празновао васкрсење Христово пре пролећне равнодневице и заједно са Јудејима, нека буде свргнут» (Апостольські Правила, канон 7).

Дата Великодня має випадати на першу неділю після першого весняного повного місяця, яка настає після весняного рівнодення. Якщо станеться так, що на цю неділю припадає й єврейська Пасха, то святкування Великодня переноситься на наступну неділю. Щоб уникнути помилки при визначенні Великодньої неділі, постановлено також, що єпископ Олександрії повинен повідомляти дату Великодня щороку наперед.

Наприкінці IV сторіччя щорічні послання Олександрійських єпископів, було замінено Пасхалією, яка охоплювала більшу кількість років. Перша така пасхалія була оголошена в 388 році патріархом Тимофієм Олександрійським. В 436 пасхалія була видана вже на 95 років наперед (з 436 по 531 роки) одним із його наступників, святим Кирилом Олександрійським.

Відмінності дати святкування Великодня

Православна та греко-католицька Церкви дотримуються юліанського календаря. Відповідно до нього складаються і пасхалії. Римо-католицька церква у 1582 році перейшла на новий календар, запроваджений папою Григорієм XIII і відомий під назвою «григоріанського», або «нового стилю». В зв'язку з цим було запроваджено й нову пасхалію. За григоріанським календарем весна починається на тринадцять днів раніше від юліанського, внаслідок чого виникає різниця в датах святкування Великодня. Також трапляється, що в католицькій Церкві Великдень припадає разом із єврейською Пасхою, а іноді навіть і скорше від неї, хоч це й суперечить постанові Нікейського Собору. Разом із католиками святкують Великдень за новою пасхалією і західні протестанти. Православні ж усіх Церков святкують Великдень згідно з постановами Нікейського Собору, буває, що всі християни святкують Великдень разом.

Підготовка до свята

До Великодня віруючі готуються протягом семи тижнів Великого Посту – одного з найсуворіших постів - саме стільки часу провів Ісус Христос у пустелі. Вважається, що у ці дні душа віруючого повинна прислуховуватися до страждань Господа, котрі пережив Ісус Христос в людській подобі в останні дні. Ці сім тижнів називаються седмицями. Останній тиждень перед Пасхою називається Страстна Седмиця.

Особливе значення має Страстний Четвер – день, коли Ісус разом зі своїми учнями під час Таємної Вечері розділив останню трапезу. Цей день ще називають Чистий Четвер, і всі православні по можливості намагаються

причаститися. Ввечері в церкві читають 12 Євангелій, де розповідається історія Христових Страждань.

В Страсну П'ятницю з церкви виносять плащаницю – шматок тканини, в яку було загорнуто тіло Христа після зняття з хреста, та на котрій зображено його в гробу. В цей скорботний день приписується нічого не їсти.

В давніші часи християни після суботної літургії не йшли з церкви, а залишались там до ночі, харчуючись хлібом і вином. Під час служби священики міняють буденний одяг на святковий.

В ніч Воскресіння Христа, проводиться святкове богослужіння (Великодня Служба Божа), святяться паски, яйця та інші страви. Таким чином церква благословляє віруючих після тривалого посту знову вживати «скоромне», тобто їсти непісні страви. Багатий великодній стіл є символом небесної радості і символом вечері Господньої.

Українські великодні звичаї

Великодня поштова картка, 1916

Великодня поштівка українського легіону

Поштова картка часів Другої світової війни

Листівка «Христос воскрес»

Наразі дослідникам досить важко розібрати які саме великодні обряди коли виникли і при яких обставинах. З християнською великодньою обрядовістю змішалися давні язичницькі обряди, пов'язані зі святкуванням весняного сонця. Під впливом християнського календаря язичницька обрядовість частково перемандрувала у Великодній тиждень. А частково й зовсім зникла, оскільки припадала на Великий Піст, що повністю протилежний «весняній радості».

У великодніх звичаях, відомих, головним чином, із записів очевидців XIX-XX ст., знаходяться сліди трьох різних, нашарованих один на одній, культів – культу роду, культу весняного сонця і культу Христа, що приніс людству ідею Воскресіння – ідею духовного й фізичного відродження. Вірування, спільне всім слов'янам, що на Великдень «сонце грає», чи «гуляє», хоч його і приймають за атрибут християнського свята, бо, мовляв «цього дня все веселиться на небі й на землі», було, мабуть, одною з основніших ідей весняного свята сонця, з якої випливали й далші, в роді того, що «під Великодню неділю не вільно спати», бо «той, хто спить, своє щастя проспить».

Великодня Служба Божа триває всю ніч. Її найурочистіший момент настає опівночі, коли священник сповіщає «Христос воскрес!», а всі присутні відповідають «Воістину воскрес!» Після служби процесія тричі обходить навколо церкви, а потім починає процес освячення обрядових пасхальних страв: пасок, крашанок, ковбас, хріну та інших страв (залежно від місцевості). Господині збирають їх у кошики прикрашені вишиваними рушниками, барвінком і свічками. Після церковної служби розходяться по домівках і починають «розговлятися».

Розговляються насамперед освяченим яйцем. Окрім паски та яєць (крашанок та писанок), серед освяченого може бути смаженина, ковбаса, риба, сир, часник, полин, хрін, сіль та вино.

Відомі також такі звичаї: перед тим, як з'їсти свячене самому, господар йшов з освяченим насамперед поміж худобу, христосався (цілувався) з нею, сповіщав «Христос Воскрес!», а хтось із присутніх відповідав за худобу: «Воістину Воскрес!». Тоді господар торкався тричі свяченим кожної худобини і вимовляв: «Аби ся так не брало вівці (чи корови, чи чого), як ніщо не візьметься свяченої паски». В іншій околиці Галичини було записано інше висловлювання: «Який дар красний, так і аби Бог дав телиці (ягниці, чи що) красні». Потім обходив із освяченим сад, пасіку, город, відповідно примовляючи і, нарешті, всі входили до хати. Де господар благословляв дітей, що ставали перед ним навколішки: «Аби вам розум так скоро розв'язувався, як ці бесаги (торба) скоро розв'язуються». У кого була дівчина на виданні, клали їй паску на голову: «Аби-сь у людей була така велична, як ця паска пшенична!» Малу дитину клали в спорожену від свяченого торбу: «Аби-сь так скоро росло, як паска скоро росте» (Матеріали української етнології, НТШ. XV, 39). Після розговін молодь йшла звичайно під церкву, де розпочиналися великодні забави – веснянки, також гагілки або гаївки у супроводі відповідних пісень. У житті молоді великодні забави були початком вулиці, що розпочиналася великоднім тижнем і тривала аж до осені.

На Великдень всі мають веселитися, бо хто буде сумувати в цей день, сумуватиме і весь рік. Якщо хтось помирає на Великдень, то вважається, що його щаслива душа піде просто до неба, бо того дня «небо отворено».

Після розговін починали дзвонити на дзвіниці, – а хто перший задзвонив, той найперший обробить жнива і буде в нього найкраще збіжжя. Дзвонили в дзвони весь день, а потім ще й другого та третього дня.

Великодній понеділок зветься Обливаним. За традицією хлопці обливають дівчат водою. Ті ж можуть віддячити їм тим самим у вівторок.

Серед інших великодніх звичаїв відомо ще один, який полягає в розкладанні вогнищ на всю Великодню ніч навкруги церкви. Вважається, що цим вогнем очищується повітря і звільняється земля від усяких нечистот на добрий урожай. Цей вогонь вважається святим і мусить сам погаснути.

Великодні свята закінчуються поминанням мертвих – молитвою і тризною «на горбках». У могильні горбки закопують яйця та шкаралупу від з'їдених яєць, кістки зі освяченого м'яса, освячену сіль, тощо. Виливають і чарку

горілки: «їжте, пийте й нас, грішних, поминайте». Часом цокаються крашанками об могильний хрест, надбивають їх, а потім віддають перехожим.

ПАСКА

Паска – обрядовий хліб, який пекли до Великодня. Паски пекли не кваплячись, у доброму настрої, щоб вдалися. Продукти заздалегідь вносили в хату з льоху чи комори, щоб всі вони набули однакової температури. Для випікання пасок використовували спеціальні форми – бабинці, кухлики. Кращими вважалися керамічні форми. Зверху паску, перед тим як посадити у піч, прикрашали шишкою або хрестом з тіста, а готові паски прикрашали цукровою поливою, підфарбованим пшоном чи маком.

Пасок напікали багато, щоб вистачило родині на три дні свята, а також щоб було чим почастувати гостей та сусідів. Пекли паски великі й зовсім маленькі – для дітей та онуків. Найкращу

вибирали для освячення. Одну паску тримали на столі цілий тиждень, до проводів, «щоб добре родила пшениця». А ще паски несли на могили померлим родичам. На великодньому столі паска, разом з крашанками, займала почесне місце, її обкладали зеленою травичкою, прикрашали гілочкою верби. Свяченою паскою і крашанками розпочинали святкову трапезу.

Рецепт паски:

Дріжджі розвести у теплому молоці з 1 ст. ложкою цукру і 3 ст. ложками борошна. Коли розчин стане бродити, влити у посуд з борошном, додати розтерті з цукром жовтки, посолити і замісити. Місити до появи пухирців, тоді взяти розтоплений жир, знову добре перемісити, щоб тісто ввібрало в себе жир, додати промиті родзинки, вимісити, накрити і поставити, щоб підійшло. Коли тісто збільшиться в об'ємі вдвоє, частину його викласти у форму, дно якої застелене промашеним папером. Заповнивши форму на 1/3, поставити, щоб підійшло. Коли форма заповниться, змастити тісто яйцем і пекти в духовці при 190-200°C протягом 45 хв.

Тісто: 1 кг борошна, 2 скл. молока, 10 жовтків, 100 г дріжджів, 200 г цукру, 200 г вершкового масла або маргарину, 100 г родзинок, 1/2 ч. ложки солі, цедра з 1/2 лимона.

Паска столія:

Половину просіяного борошна всипають в каструлю, заварюють гарячим молоком і розтирають, щоб не було грудочок. Коли маса остигне, додають 100 г дріжджів, розведених в теплому молоці до густоти сметани, вимішують і одержану опару ставлять в тепле місце, щоб підійшла. Коли опара підійде, в неї вливають добре розтерті жовтки, додають збиті яйця і, потроху всипаючи решту борошна, замішують тісто. Місять тісто доти, поки воно не відставатиме від

рук. Тоді додають цукор, тепле масло, сіль, ваніль для запаху і вимішують далі. Потім кладуть дрібно посічений гіркий мигдаль, родзинки і цукати. Добре вимісивши, тісту дають підійти і викладають у форми на $\frac{1}{3}$ їх об'єму. Коли тісто підніметься до $\frac{3}{4}$ об'єму форми, її ставлять на $\frac{1}{2}$ години в духовку. Готовність перевіряють дерев'яною голкою.

Тісто: На 8 склянок борошна – 1,5 склянки молока, 100 г дріжджів, 15 жовтків, 7 яєць, 1,5 склянки цукру, 1,5 склянки масла, на смак солі, ванілі, 200 г родзинок, 300 г мигдалю, 200 г цукатів.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ІСТОРІЄЮ ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСАНКИ

Ще з тих часів, коли первісна людина почала перетворюватися в «homo sapiens» («людину мислячу») вона почала мріяти про панування над різними природними стихіями: вогнем, водою, повітрям. І якщо згодом вогонь людина навчилася видобувати, а також почала опановувати водяну стихію – будувати човни, то в повітрі продовжували панувати тільки птахи. Окрім їхнього уміння літати та близькості до небесних богів, птахи володіли ще однією таємницею – людину вражав факт появи, здавалось би, з мертвого яйця живого пташеняти. До того ж варто згадати про схожість яєчного жовтка на Сонце...

Ось як описує ставлення наших предків до птахів проф. Степан Килимник у своїй праці «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні.» (1962, Вінніпег): *«... Досліджуючи ту особливу любов наших пращурів до численних птиць перелітних, ми здогадуємось, що колись птахи, а можливо окремі з них, були тотемами, в яких, за віруванням, «вселені були духи душ прадідів-дідів та надприродних сил», які були прихильні до людини, допомагали людям, опікувались житлами, урожаєм, приплодом, здоров'ям і всім добром людини... Цілком недоторканими птицями вважалися в Україні такі: соловейко, зозуля, ластівка, ..., жайворонок, гайворон, журавель, ..., й багато інших. Дозволялося вбивати шуліку, як шкідника, диких гусей осінню ...; недобрих віщунів, як сову, пугутькала-сича, злодійку-сороку й ворону - й цих не нищили...».*

Зважаючи на ті моменти, які я наводив вище, та цікаву оповідь п. Ст. Килимника щодо поважного ставлення наших предків до птахів, це і могло стати ймовірною причиною того, що людина стала зображати різні символи-прохання на пташиних яйцях, з надією, що боги ці прохання виконають.

До прикладу візьмемо зображення Сонця (це міг бути символ у вигляді простого кола, або кола з промінцями, або ж у вигляді Сонця-квітки). Зображуючи Сонце на яйці, людина просила у богів сонячної погоди. Зображуючи символ у вигляді барана вона просила у богів багатого приплоду у худоби. Кількість худоби в ті часи – це один із показників достатку. Одним із багаточисленних тваринних символів є також півень. Вважали в народі, що писанка з його зображенням убезпечує домівку від удару блискавки; варто згадати, що після «третіх півнів» вся «нечиста сила» зникає.

Символами родючості землі були «зеренце», «огірочки», «фасульки» («квасольки») та ряд подібних – писанки з подібними символами закопували в землю край городу чи поля, або проводили з ними різні обрядодіїства, тощо. Писанка «часничок» відганяла злих духів.

Щодо вищезгаданих символів, то вони були характерні для язичницьких часів. Згодом, з прийняттям християнства до них приєдналися символи християнські: «церковці», «попові ризи» та ін., а деякі могли змінити своє значення – як от «риба» (тепер символ Ісуса Христа) чи «трикутник» (колись - символ вогню, води і повітря, тепер – символ Пресвятої Трійці). Символів було

багато, їхнє значення і науковці, та й самі писанкарки, тлумачать тепер часто по-різному – вочевидь тому, що символи різнилися в окремо взятих регіонах так, як і різнилися орнаменти писанок в окремо взятих селах.

А самим головним та тривалим фактором, що нищив, нівелював орнаментику писанки, було цькування всього, що пов'язано з українською культурою. Моє покоління пам'ятає, як нас вчили - усе, що походить з села – це результат неосвіченості (чи мова йде про писанку, чи про людину), тому і цурались ми своєї культури. Цурались села, а в той же час прості сільські жінки співали автентичних народних пісень, вишивали давні узори, виготовляли автентичні писанки – при цьому намагалися не вносити нічого нового. Пригадую, як моя баба Васирина (що живе на Покутті) розсердилась на мене, тоді ще першокласника, коли я запитав, чому вона не пише гуцульських писанок, адже ж вони кращі? На що вона сердито відповіла: «*Ogi, ЦЕ – НАШИ !*». Не можу не пригадати історії, що трапилась зі мною у одному із сіл Городенківщини. Спровадили мене люди до відомої писанкарки. У неї на подвір'ї перестріли її родичі та пояснили, що вона важко хвора і мені доведеться приїхати у інший, більш зручний час. Майстриня почула нашу розмову і попросила родичів, нехай запросять гостя до хати. Вона вислухала, ледь звелася, обіперлась на лікоть, і малозрозумілими лініями почала виконувати на папері малюнки, які зазвичай наносила на писанки. Розповіла також про кольори, що були притаманні її творам. Незважаючи на невпевнений малюнок, я одразу уявив про що йдеться – тепер ті писанки є у замальовках. В той день, незважаючи на те, що довелося подолати близько 150 км. (із них 50 – велосипедом), я зовсім не відчував утоми і був щасливий. Певнений, що і у майстрині трохи відлягло від серця, бо все ще є люди, що вболівають за нашу культуру. Були і трагічні моменти під час моїх пошуків – відклав на пізніше поїздку у с. Кунисівці до п. Марії Зеленецької – і, врешті, приїхав. Тут мене чекала жахлива звістка – якраз тоді було 40 днів по її смерті. Відчуваю тепер тягар на душі. Зарадила дещо мені Попадюк Зоряна Михайлівна (1979 р.н.), яка перейняла у пані Марії її традицію написання, орнаментику. Більше довірила мені кілька робіт у виконанні п. Марії – за що я їй безмежно вдячний. Тепер ці роботи ми бачимо у розділі «Писанки Покуття».

Що стосується цікавих моментів, якими супроводжувалося написання писанки, то їх було досить багато. Перш за все, писанкарка мала бути «чистою» (відсутність «menstruatio»). Окрім того, обов'язковим було приповідання різних молитов. Ганчірка, якою обтирали бджолиний віск (із щойно виїнятої з печі писанки), набувала магічних властивостей – одні писанкарки ховали її, аби розпалити вогонь напередодні наступного Великодня, інші «... нею відкурюють бешиху...» (Проф. Ст. Килимник «Український рік у народних звичаях ...» кн.2., т.3).

Жахлива доля автентичної гуцульської писанки полягає у тім, що хоч писанкарок багато, проте намагаючись зробити свій виріб кращим, вони за останні 15-20 років від автентичності майже не залишили сліду. Що стосується загалом сучасної української писанки, то на сьогодні маємо розмаїття нових

орнаментів, стилів, технік виконання. На зміну звичайному, традиційному писачку («писальцю», «кистці») прийшов писачок електричний, що, звичайно, пришвидшує процес написання писанки, проте втрачається дух давнини.

ВІРУВАННЯ

Серед народу є багато вірувань, які пов'язані з готуванням великодніх писанок та крашанок.

Наведемо деякі з них.

На Поділлі вірять, що найкращий час починати роботу з писанками – це другий день після Хрестопоклінної неділі, а на Сорок Святих треба виписати сорок клинців. У Вербну неділю та на Благовіщення з писанками нічого не можна робити, – попсуються. Щоб писанки довго зберігались, їх треба варити в Чистий четвер. Шкаралупу з крашанок треба поламати на найдрібніші шматочки, щоб відьма не могла нею набрати роси, бо тією росою вона може попсувати корів.

Якщо відьма вколе кого-небудь шкаралупою з писанки, той захворіє і «висхне». Хустку, якою обтирають писанки, ховають – «щоб підкурювати нею бешиху». Товчене на порошок лушпиння крашанки підсипають до кормів курям – «щоб краще неслися». Шкаралупу з писанок чи крашанок в одних місцях викидають на стріху хати, а в других виносять на текучу воду.

Топтати ногами рештки пофарбованого яйця або писанки – великий гріх. Хто буде товкти ногами свячене яйце, того Бог покарає хворобою.

Майже по всій Україні є вірування, що шкаралупою свяченої крашанки можна підкурювати хвору людину чи тварину від пропасниці. Крашанка, а ще більше писанка, одержана на Великдень після першого христосування, зберігається – «бо вона відвертає напасті злого чоловіка». Крім того, така писанка «припинить пожежу». Дівчата вмиваються з першою крашанкою – «щоб кращими бути» (Сл. Кам'янка на Харківщині).

На перший день Великодня вся нечиста сила пов'язана і сидить по закутках. Якщо, прийшовши з церкви, піти з згаданою вище крашанкою по закутках двору, котячи свячене яйце по всіх темних закомарках, то можна натрапити на чорта, який буде сидіти у шапці-невидимці «Як здобудеш ту шапку – щастя твоє, матимеш усе, що захочеш. Та бережись, бо як схопить твою крашанку чорт – пропав ти, задушить нечиста сила».

«Якщо на Великдень вистоїш у церкві всю ніч з крашанкою в кишені і вислухаєш, не куняючи, утренью і обідню, то тоді тримай це яйце хоч і десять років – воно не зіпсується. Якщо з тим яйцем вистоїш у церкві великодню службу вряд 20 років, будеш бачити всяку нечисту силу, а найбільше відьми будуть чіплятися до тебе, щоб виманити у тебе те яйце. Якщо ж підеш з церкви, не вислухавши діяння і не діждавшись, поки дочитаються до Христа, і покладеш крашанку на стіл, то після обідні вона буде іншого кольору. Знай: відьма перемінила твою крашанку» (Київщина, від Св. Гал.).

В ніч проти Великодня кладуть у миску з водою крашанку і мідний шаг – хто найраніше встане, тому шаг і крашанка. Якщо в хаті є доросла дівчина, то всі стараються робити так, щоб це дісталось їй, – «щоб вона була найкраща в хаті».

Прийшовши з церкви, одне яйце відкладають окремо. Після того, як розговіються, господар бере те свячене яйце, йде з ним у стайню до тварин і, проводячи крашанкою по спині кожної тварини так, щоб був хрест, каже: «Христос воскрес!». Потім очищають у хаті це яйце від шкаралупи, кришать на дрібні частинки, змішуючи з висівками і дають їсти худобі. В інших випадках просівають крізь це яйце нитку і вішають його цілим під повіткою. І одне, і друге робиться на те, «щоб скотина була здорова».

Свячені крашанки люди зберігають з року в рік і, як трапиться пожежа, перекидають через вогонь, вірячи, що вогонь погасне. Вживають свячені яйця і від різних хвороб: кладуть шкаралупу свяченого яйця на вогонь і димом підкурюють хворого на пропасницю; від курячої сліпоти теж підкурюють таким же способом. Вірять, що свячене яйце може заспокоїти зубний біль. Хворі на пропасницю зашивають свячене яйце в хустку і носять при собі доти, доки хвороба не минеться.

«Дороге яйце як крашене, а біле і в піст бачили, та ще в Петрівку побачимо». Всі ці вірування свідчать про те, якого великого значення надавали наші предки писанкам та крашанкам. Для них це були речі, які мали магічну силу. Та це й не дивно, бо вірування в яйце у всіх європейських і неєвропейських народів має свою дуже стару і цікаву історію.

Ще в стародавні часи, далеко до народження Христа, азійські і семітські народи мали звичай класти на стіл варені фарбовані яйця в день, коли починався новий рік. Такими ж яйцями в цей день вони обдаровували своїх благодійників. Малювали яйця переважно на червоний колір; можливо тому, що в кельтів цей колір вважався найкращим з усіх інших. А кельти, як відомо, мали культурний вплив і на малоазійські народи. Новий рік за тих часів починався з весняного рівнодення¹, – саме з того часу, коли християни започаткували Великдень².

У персів день нового соняшного року починався 20-го березня. В цей день вони вітали один одного крашанками. Такий самий звичай був і в європейських народів ще з стародавніх часів – у Франції, Італії, Іспан. Цей звичай перейшов до Європи, як думають дослідники, від жидів, які під час свого «пасах-у» ставили на стіл варені яйця, що символізували мітичного птаха.

Природознавець Пліній³ писав, що римляни вживали фарбовані яйця при народніх іграх, богослужбових обрядах та очищенні від гріхів.

Плутарх⁴, пояснюючи причину такого шанобливого ставлення римлян до яйця, писав: яйце є символом творця всієї природи, всесіючого і все в собі вміщаючого.

Єгиптяни уявляли собі всесвіт в образі яйця. З яйцем вони пов'язували і своє уявлення про благодійне божество Кнефу. Храм цього бога був на острові Еліфантіні, де стояла його статуя. На голові її сидів яструб – символ діяльності;

а в роті цей бог тримав яйце – знак плодючості і всіх щедрот. З цього яйця народився «фтас» – вогонь.

Єгипетське вчення про яйце переніс до Греції Орфей, що жив за 1200 років до Р.Х. Стародавні перси вірили, що спочатку не було нічого, крім божества. Нарешті народилося яйце. Ніч покрила його своїми чорними крилами, а любов, старший син Творця, зацікавився ним. Коли яйце дозріло, воно появило всесвіт. Цей міф про створення світу прийшов до персів зі сходу; приніс його основоположник релігії старих іранців Заратустра. Перси оспівували яйце у своїх священних піснях. У них також був звичай фарбувати яйця, робити крашанки. Крім того, у своїх храмах вони тримали ще й литі або витесані з каменю яйця, як символ усього, що народжується.

Археологічні розкопки в Україні, як про це вже згадувалося, виявляли не раз глиняні фарбовані яйця (на Полтавщині та Київщині). Отже, можна здогадуватися, що звичай робити крашанки, а можливо, й писанки, прийшов до нас від персів. Правда, цей звичай міг прийти до нас двома шляхами – з сходу і з заходу.

¹ - В Україні, як і в інших східнослов'янських народів, аж до XVII віку новий рік починався з березня, як у Римі, або з вересня, як у Візантії. З 1492-го року в літописних джерелах переважає осінній новий рік. З 1700-го року новий рік починається з 1-го січня; тоді ж почали і роки лічити від народження Христа. Перед цим лічили роки від «створення світу», яке ніби сталося за 5508 років перед нашою ерою.

² - Великдень був офіційно встановлений імператором Теодосієм II (408-450). Рухомість Великодня пояснюється тим, що це свято святкується за місячним календарем, який не сходиться з календарем сонячним. Великдень повинен святкуватися в першу неділю після весняної місячної повні – не раніше, ніж 22-го березня, і не пізніше, ніж 25-го квітня за старим стилем.

³ - Пліній старший – римський учений (23-79 по Хр.), загинув під час вибуху Везувія. Його «Історія природи» (37 книг) була енциклопедією тогочасного знання про природу.

⁴ - Плутарх – грецький філософ та історик (46-120 по Хр.). Головні твори: «Етика» та життєписи визначних римлян і греків.

Олекса Воронай. «Звичай нашого народу»

ПРИГОТУВАННЯ ДО РОЗПИСУ ПИСАНКИ

Для того, щоб приступити до розпису писанки, потрібно підготувати інструменти та деякі матеріали.

Отже, нам необхідно наступне:

1. ЯЙЦЕ

Робота над розписом розпочинається з вибору яйця. Для писанки найкраще вибирати яйця середнього розміру. Краще сирі, але можна й варені. Інколи й пусті, при цьому середину витягують за допомогою шприца. Єдина обов'язкова для всіх умова – яйця вибирати білого кольору. До них краще пристає барвник і, звичайно, біле тло дає можливість використати його чистоту при створенні контуру візерунка.

Відібравши яйця, їх потрібно помити в ледь теплій воді, додавши до неї одну столову ложку соди на 250-300 мл води. Після цього на 2-3 хвилини яйця слід покласти у слабкий розчин оцту з водою (2 столових ложки на 500 мл води), бо не завжди фарби рівно і якісно беруться до шкаралупи. Після чого витягнути і дати просохнути.

2. ФАРБИ (БАРВНИКИ)

Барвники бувають природні і штучні. Найбільше ціняться писанки, розписані природними барвниками.

Для виготовлення *природного барвника* потрібно: в крутий окріп кинути траву або гілочки, і варити їх до години часу (можна до 1,5 години). Це залежить від того, що вариться: якщо листя – менше часу, якщо кора – більше часу, і, звичайно ж, залежить, який бажаний колір ви хочете отримати; відвар настоювати до 2-ох діб (але не менше доби), процідити і додати до нього для закріплення кольору оцет або кислоту. Такі фарби є світлостійкі і мають багату палітру. Так, наприклад, коричневу барву отримуємо з лущиння цибулі, дубової кори, з лущиння кінського каштану; жовту – з конюшини, черемхи (листя, ягоди), цибулиння; бронзову – з горіха; світло-червону, бежеву – з іванчаю; жовто-зелену – з деревію, ясена (кора); фіолетову, синю, сіру, жовту – фіалка триколірна (квіти, стебла, листя); жовтувато-бежеву з кульбаби; синю – з ялівця; темно-зелену – з конвалії (листя); жовту, цитринову – з чорнобривців; фіолетову, рожеву, бузкову – з ягід чорниці; колір вишні – з дикої яблуні (кора, листя).

Штучні барвники: у наш час користуються аніліновими фарбами. Пакетик анілінової фарби (5 г) та чайну ложку солі висипаємо у півлітрову баночку. В електрочайнику готуємо окріп. Вливаємо у баночку з фарбою та сіллю невелику кількість води, розмішуємо ложкою і залишаємо її в банці, щоб не лопнула, додаємо води до половини баночки (250-300 г). Коли розчин прохолоне, можна додати 1 столову ложку оцту, щоб фарба краще лягала на поверхню яйця.

3. ВІСК (натуральний темний бджолиний віск)

До бджолиного воску завжди додається трохи парафіну. Сам віск крихкий та ламкий, а парафін дуже не еластичний, але суміш виходить ідеальна. Віск і парафін ставимо в металеву посудину і кладемо на невеликий вогонь. Віск повинен бути зовсім рідким, постійно гарячим, але не кипіти.

4. ПИСАЧОК

Писанки розписують воском, який на яйце наноситься за допомогою писачка.

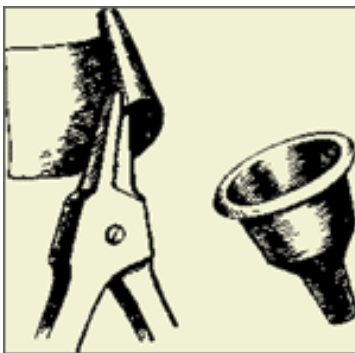
Писачок можна зробити із нетовстої палички або старого олівця, розщепивши один кінець і під прямим кутом встромивши туди металеву трубочку або наконечник від шнурівки для взуття. Закріпити клеєм та обмотати ниткою.

Писачок можна змайструвати із залізного наконечника або зробити його із бляшаної смужки, яку можна вирізати із консервної банки.

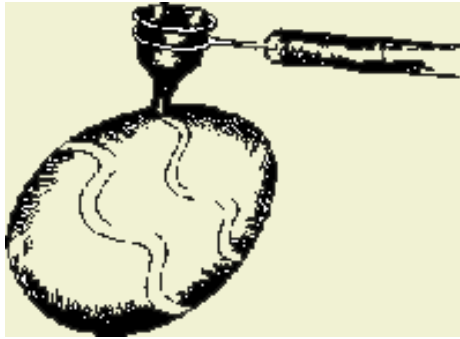
Писачком може також слугувати голка від медичного шприца з відрізаним, до половини всієї її довжини, гострим кінчиком.

Використовують ще кістки риб (звідси назва інструменту – костка), а також булавки, цвяшки. Останні зручні для написання орнаментів, утворених з мозаїки клиноподібно розтягнутих крапельок.

Із вищенаведених способів, звичайно, береться якийсь один – залежно від того, чим володіє охочий зайнятися писанкарством.

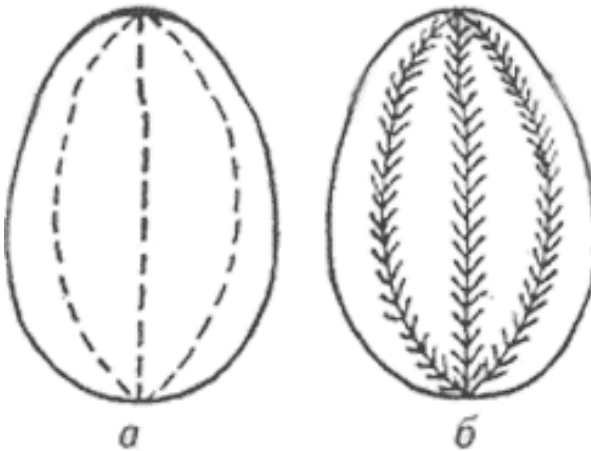
РОЗПИС ПИСАНКИ

Отже, беремось за справжню писанку. Щоб на перших етапах вона вас не розчарувала, не слід братися одразу за складні орнаменти. Почніть з найпростішого, але досить оригінального, називається він «сосенка».

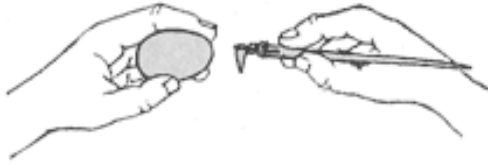
Технологія виконання:

- малюємо лінії, які по всій довжині яйця розділяють його на площини. Для більшої точності і впевненості його можна попередньо розмітити тонесенько підточеним олівцем (мал. 1а), а вже потім навести воском. Щоб лінії були рівні, добре користуватися гумками для волосся, накладаючи їх довкола яйця;

Мал. 1

- у процесі роботи три пальці лівої руки тримають яйце, а три пальці правої тримають писачок (майже як ручку) (мал. 2). Мізинець правої руки підтримує рівновагу яйця. Щоб руки не трусились, обидва лікті слід покласти на стіл;

Мал. 2

• набираємо писачком віск, притуляємо до яйця і виписуємо візерунок. Отвір писачка повинен приставати до поверхні яйця рівно. Намагайтесь тримати писачок на місці, а лівою рукою обережно обертати яйце (так виходить рівніша лінія). Спочатку писачком наносимо на нефарбоване яйце ті смужки, які, за задумом, мають бути білого кольору;

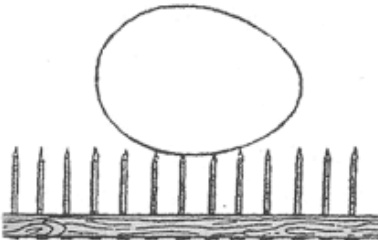
• від проведених раніше ліній вліво і вправо під нахилом малюємо рисочки, подібні до голок сосни (мал. 1 б). Після цього кладемо у барвник вишневого чи чорного кольору, і писанка готова. Між рядками голочок можна було б поставити і по рядку крапинок, тоді перед темним кольором писанку потрібно занурити у світлішу барву

• якщо використовується більш ніж два кольори, слід запам'ятати послідовність нанесення кольорів: яйце занурюють у найсвітлішу фарбу, зазвичай, ясно-жовту. Потім на просохлу поверхню пофарбованого яйця наносять воскові лінії, які повинні залишитися ясно-жовтого кольору, і знову занурюють яйце у фарбу, припустимо, темно-жовту; далі пишуть воском елементи темно-жовтого кольору і опускають яйце до ще темнішої фарби – червоної, тоді відповідно до темно-вишневої, коричневої або чорної; виняток робиться лише для синього і зеленого кольору. Останній здебільшого наносять

зеленкою;

коли писанка готова, її нагрівають над свічкою і витирають віск шматинкою, змоченою в олії.

Увага! Щоб фарби були стійкішими, радимо обробити щойно виготовлену писанку свіжим квасом або легким розчином оцту .

Символи, які зображують на писанках

БЕЗКОНЕЧНИК, або СПРАЛЬ, є найдавнішим писанковим символом - символом вічності S.

Писанкарі по-різному прикрашали його, даючи народні назви орнаментам. Один мав назву БАРАНЯЧІ РІЖКИ. Символ вічності S зображали і у вигляді ЛАСТОВИНИХ ХВОСТИКІВ, а також на орнаменті з гарною весняною назвою ПРОЛІСКИ.

ВІТРЯЧКИ, або ЛАМАНІЙ ХРЕСТ, – це древній символ сонця і вогню. Таку писанку дарували на вдачу та щастя.

Орнамент РИБА – це символ здоров'я. З приходом християнства РИБА стала символом Ісуса Христа.

ЗВІЗДА, або РУЖА, – символ сонця. Таку писанку дарують на щастя.

Орнамент ВСЕСВІТ символізував тайну Всесвіту.

ХРЕСТ у сиву давнину символізував чотири стихії світу: вогонь, воду, повітря і землю. Тепер ХРЕСТ є символом християнства.

КОНИКИ – символ сходу і заходу Сонця. За міфологією Сонце по небу везли коні.

ЛИСТЯ ДУБА – символ чоловічої сили, гідності і довголіття.

ЦВІТ МАКУ – символ нев'янучої молодості та дівочої чарівності.

Яйце з ТРИКУТНИКОМ дарують на знак побажань достатку в оселі.

Яйце, на якому зображена ПОЛЬОВА КВІТКА дарують молодій жінці, що готується стати матір'ю.

Ярослава Музиченько

ВЕЛИКДЕНЬ

(розділ із книги)

СОНЦЕ ПРАВДИ

Удавнину Великдень був одним з традиційних свят на пошану сонцю, яке в цей час «оживає», воскрешаючи сили природи. Релігієзнавці й етнологи вбачають у вже християнському святі впливи багатьох стародавніх вірувань. Так, давні греки і римляни, фінікійці і єгиптяни, іранці й слов'яни мали культу вмираючого і воскресаючого божества.

Люди колись вважали, що небесні світила – то очі божеств. У міфологічному світогляді світло символізує зрячість і правду, а темрява, ніч, туман є своєрідними синонімами сліпоты і кривди. З першим променем сонця вранці, за повір'ям, знищується вплив злих духів. Отож воно позначає знання, справедливість, милосердя, переможення всілякого зла і кривди.

З приходом християнства люди побачили в сонці відблиск лица Божого, стали порівнювати небесне світило зі Всевидячим Божим оком, а Христа називати Сонцем Правди та й просто - Сонцем. Христос казав: «Я – світло світу». Але Його світло – внутрішнє, духовне. Великий князь Володимир Мономах у своєму «Поученні нащадкам» навчає: «Щоб не застало вас сонце в постелі. Віддавши ранішню похвалу Богові, а потім світанковому сонцю, й побачивши сонце, прославте Бога з радістю і промовте: «Просвіти очі мої, Христе Боже, дав мені еси світ твій красний».

Давні, дохристиянські звичаї не зникли, лише набули нових відтінків. Схід сонця на Великдень зустрічають урочисто, відчиняють у хатах вікна й двері, аби сонце зайшло до оселі і усе освітило:

Слава Тобі, Господи, за личенько Твоє Господне!

Освіти нас перед усім миром християнським

Добротою, красою, на віки віків.

Амінь.

ПЕРЕМОГА ЖИТТЯ НАД СМЕРТЮ

Прийнявши християнство, наш народ отримав змогу осягти ще один символічний шабель весняного свята: у Воскресінні Христовому ми бачимо перемогу життя над гріхом і смертю.

Як зазначають священики Олександр та Ярослав Василяшки, «Пасха – це свято радості для всіх: і для дітей, і для дорослих, і для живих, і для мертвих. Бо коли Христос воскрес, то цим Він переміг смерть та диявола, і ми тепер впевнені, що всі люди силою Його воскресіння воскреснуть. І живі, й мертві разом з'являться перед Господом Богом. Воскресіння Христове утверджує нас у вірі, що життя людське не обривається, як нитка, що воно сповнене глибокого змісту і значення. У Воскресінні Христовому – джерело неосяжної радості, до якої причетні всі люди.»

На Великодній службі Божій у церкві читається слово Іоана Златоуста, який закликає радіти усіх: «Багаті і вбогі, радійте один з одним. Стримані і ліниві, вшануйте день. Ті, хто постить і не постить, веселіться сьогодні... Ніхто нехай не плаче над гріхами своїми, бо відпущення від гробу засяяло. Нехай ніхто не боїться смерті, бо нас визволила Спасова смерть...» Іоан Златоуст нагадує, що тепер смерть не є знищенням, а тільки тимчасовим станом, і урочисто виголошує вічну Христову перемогу над смертю: «Смерте, де твоє жало? Пекло, де твоя перемога? Воскрес Христос і ти впало додолу. Воскрес Христос і впали демони. Воскрес Христос і радіють ангели. Воскрес Христос і життя живе. Воскрес Христос і немає мертвих у гробі. Христос повстав із мертвих і став початком для спочилих. Йому слава і держава на віки вічні. Амінь».

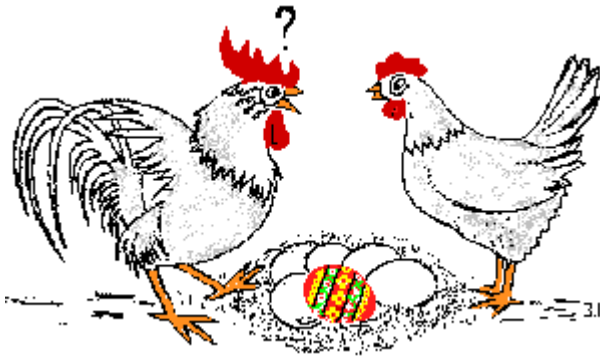
РОЗМАЛЮЮ ПИСАНКУ, РОЗМАЛЮЮ

Якщо ви ніколи не дарували батькам і друзям власноруч розписану писанку – цієї весни обов'язково подаруйте. Це їх дуже втішить. Адже власноруч розмальовані писанки – то найліпше Великодне вітання.

Історія писанок як символу весняного відродження природи сягає в далеке минуле і пов'язана з ритуалом весняного відродження на землі. Християни, які перейняли звичай писати писанки, побачили в ньому знак воскресіння і вічного життя. Писанка стала символом радості і воскресіння.

Мудрі люди кажуть: «У світі доти існуватиме любов, доки люди писатимуть писанки». І справді, тільки велика любов може творити такі дива гармонії й уяви. Кожна писанка – це ніби маленький світ. Тут і небо із зорями, і вода з рибами, і дерево життя з оленями й птахами, і засіяне поле, і триверхі церкви – усе це вимальоване в певному порядку для того, щоб підтримувати лад та рівновагу і в нашому, великому світі. Кожен орнаментальний мотив і колір – це ніби окрема літера абетки. З них на писанці складається наша мальована молитва про злагоду і мир поміж людьми.

Традиції українського писанкарства надзвичайно розмаїті. Різні місцевості України мають свої особливі орнаменти й кольори, так само, як говірки й діалекти, хоча загалом мова українських писанок спільна. Тут подаємо основні накреслення найпоширеніших знаків.

Символіка кольору

Червоний колір означає радість життя, любов.

Жовтий – небесне світло, урожай.

Зелений – життя, воскресіння природи.

Блакитний – чистоту, здоров'я.

Чорний з білим – пошану до померлих.

Символіка орнаменту

Сонце – джерело світла й тепла, «всевидяще око»; символ Христа.

Хрест – символ всесвіту, знак чотирьох сторін світу, чотирьох пір року; святий знак відкуплення, яким Церква все починає, благословляє й освячує.

Дерево життя – символ світобудови, поєднує в собі верх і низ, землю й небо, минуле й майбутнє; у Святому Письмі дерево є образом Божої Мудрості.

Спіраль – знак зародження нового життя, родючості; символ порядку таїнства літургійного року.

Сварга – знак всесвіту; символ Величі Божої.

Триріг – знак святого вогню і Святої Трійці.

Зоря – знак неба, Богині-Матері; символ Діви Марії: немов рання зоря, вона передвіщає схід Сонця-Христа.

Церква – знак стремління до висот, вічності, єднання з небом.

Грабельки – символ дощу, води, що сходить з неба до землі і єднає землю з небом (або ж дівчину з хлопцем); у Старому Завіті дощ є прообразом обіцяного Спасителя; у Новому Завіті – символом ласки й благовісті Святої Євангелії.

Гілка – символ родючості, щорічного весняного відродження пагонів; образ Божої милості.

Дубовий листок – символізує чоловічу силу; є святим знаком Божої справедливості.

Пташка – символ єднання земного й небесного, образ душі; птахи символізують чесноти Святих та їх вознесення до Бога.

Півень – провісник дня, сторож добра проти зла; є символом світла, яке поборолو темряву.

Кінь – символ невтомного руху сонця; образ безстрашного вісника віри.

Риба – як і вода, є символом життя і здоров'я; це також символ новохрещених, надії на спасіння душі.

Олень – пов'язується зі світлом, істиною; це образ шукання Бога і взаємної допомоги.

Виноград – символ роду; виноградна лоза – символ Христа.

Безкінечник – символ води, невмирущої природи, вічного життя.

Сорок клинців – символізує чесноти людини і добробут.

Квіти – символізують радість, красу, дітей.

Коли пишуть писанки

За традицією, писанки пишуть дівчата і жінки. Для цього потрібні тиша, спокій і зосередження на добрих думках. Розписуючи, стиха співають веснянок.

Починають писанкарювати на свято Стрітіння (15 лютого) – тільки-но молоде сонце набирає сили, прямуючи до весни. Розписують писанки аж до Зелених Свят, магічними візерунками відзначаючи періоди весняних змін. Це якраз той час, коли прилітають з Вирію птахи, починають нести яєчка й висиджувати пташенят.

Як дарувати і зберігати писанки

На Великдень писанками вітають один одного родичі й друзі. Зазвичай, пишуть від 15 писанок і більше. 1-2 кладуть до великоднього кошика на посвячення, 2-3 – на кладовищі, 1-2 – священику в церкві. Частину роздають дітям, що приходять христовати чи приносять «калач», частину – роздаровують. Дітям дарують світлі, яскраві писанки. Господарям – із зображенням 40 клинців, кривульок та безкінечників. Старців обдаровують чорно-білими писанками з «небесними мостами» й «поясами». Дівчата дарують своїм коханим червону писанку. А хлопці тим дівчатам, які їм подобаються, дарують на Великдень хустинку або намисто – делікатний натяк на сподіване весілля. На найкращих писанках дівчата настоюють воду, а потім нею вмиваються, щоб бути «гарними, як писанка».

Писанки, на відміну від крашанок, у їжу не вживають, адже це обереги. Подаровані писанки тримають в оселі на почесному місці до наступного Великодня, а то й протягом багатьох років. Їх складають на тарілі або ж чіпляють на плетені з кольорових ниток шнурочки з китичкою на кінці. Можна нанизати цілу гірлянду писанок і повісити на стіні у вітальні. Якщо писанка ненароком поб'ється, її слід закопати в землю, бажано на городі або в полі.

Як розписати писанку

Ви вже знаєте, що писанки розписуються незвичайними візерунками. І що писати їх треба в доброму настрої, ні на кого не гніваючись. Беручись до праці, вмийтеся, вдягніть чистий одяг і прокажіть молитву.

Необхідні матеріали: яйця курячі білі, писачок, бджолиний віск, свічка, барвники, зразки орнаментів, олівець, оцет, ганчірки (велику – розкладати писанки для сушіння і малу – обтирати віск).

Яйця. Слід вибрати для писання писанок білі яйця, що мають тверду, ніде не тріснуту, шорстку шкаралупу. Бо до гладенької погано беруться фарби.

Вважається, що найбільшу силу має писанка, написана на першому яйці курки-первістки – «зноску». Колись розмальовували гусячі, качині, журавлині яйця, тепер пишуть на курячих.

Барвники. Вдавнину барвники добували з природи. Готували навари: Золотавий – з цибуління, жовтий – з кори дикої яблуні, з гречаної соломи, коричневий – з кори вільхи. Зелений – з полину, з полови конопляного сім'я. Нині фарбують аніліновими барвниками (для тканин).

Писачок. Його неважко зробити самим. Для цього слід скрутити невеличку трубочку з жерсті і закріпити її дротом на держачкові-паличці. Якщо не виходитиме – купіть готовий.

Яєчка обережно миють у мильній воді, сушать. Миють також руки. Стіл застилають старою скатертиною або білим папером (бажано не використовувати для цього газет). Готують баночки і розводять у них фарби. Усе роблять без поспіху, адже найважливіше для вдалого писання писанок – це спокій і гарний настрій.

Спочатку злегенька накреслюють олівцем на яєчку візерунок, який залишатиметься білим. Кладуть у писачок віск, нагрівають його над свічкою і рухом «від себе» наносять накреслений візерунок воском. Потім яєчко протирають оцетом (або на мить опускають в горнятко з оцетом – знежирюють) і обережно кладуть у світлу фарбу (приміром, жовту). Коли фарба добре візьметься – виймають, сушать і малюють візерунок, який залишатиметься жовтим. Після цього кладуть у темнішу фарбу (червону). Виймають, сушать і заповнюють воском ті місця орнаменту, які залишатимуться червоними. Кладуть у найтемнішу фарбу (фіолетову, чорну).

Повністю розписане яєчко видувають (для цього акуратно просвердлюють (спеціальним свердликом або голкою-циганкою) дві дірочки в носку й гузку яєчка). А потім звільняють від воску (обережно нагрівають біля свічки й обтирають розтоплений віск ганчіркою). Писанку-видуванку можна почепити на сплетену з кольорових ниток «косичку» з китичкою внизу.

ПОКИ ЛЮДИ ПИШУТЬ ПИСАНКИ – ДИЯВОЛ БЕЗСИЛІЙ (Гуцульська легенда)

Невдовзі після свого Воскресіння Христос переміг диявола і закував його дванадцятьма залізними ланцюгами в підземеллі під Голгофою, за дванадцятьма залізними дверима, котрі замкнені на дванадцять залізних замків. Але нечистий ще має силу, день і ніч він рветься на волю, розгриз уже одинадцять залізних замків і злизав одинадцять залізних дверей. Ще мить – і впаде остання, дванадцята перепона. Вирветься тоді диявол на білий світ, і настане світу кінець. Але саме в цю мить дзвонять у церкві дзвони, люди вітаються словами «Христос воскрес!» і обдаровують одне одного писанками. Тоді враз поновлюються всі окови на нечистому, всі двері й замки. Отож сидіти там, за ними дияволу довіку – поки люди на землі писатимуть писанки і вітатимуть одне одного з Великоднем.

ПИСАНКИ З КАМІННЯ

(Легенда з Київщини)

Коли Ісус Христос ходив зі святим Петром по землі, то вони проходили через одне село, а там невірні були. Побачили вони Христа, та й почали камінням та грудками шпурляти в Нього. І як торкнеться камінь Ісусової одежі – зробиться з нього писанка, а як торкнеться грудка, то перетвориться на крашанку. Святий Петро позбирав усе те до кишені, а пізніше людям роздав. З того й пішов звичай готувати писанки й крашанки до Великодня.

ДЯКА ДОБРОМУ ЧОЛОВІКОВІ

(Галицька легенда)

Коли Спаситель ніс хреста на гору Голгофу, то стрів чоловіка, що саме ніс яйця в кошику до Єрусалиму на продаж. Чоловік бачив, як тяжко Ісусові нести хрест, поставив свій кошик у рові при дорозі, а сам кинувся помагати Спасителеві. Ішли вони й несли хрест аж на гору Голгофу. Коли ж Ісуса вже розп'яли, пригадав той чоловік за свій кошик, та й повернувся на те місце, де його поставив. Приходить, дивиться, а в кошику всі яйця – пописані та й покрашені. Не поніс він їх більше продавати, а повернувся додому та й сховав як пам'ятку, бо мав те чудо за дяку від Христа за те, що допоміг нести хрест. Від того пішло крашення та писання яєць на Великдень.

ВЕЛИКОДНІЙ КОШИК

Великдень – свято родинне, з обов'язковим сімейним святковим обідом, щедрим на скоромні, посвячені у церкві смачні наїдки.

Спеціально до Великодня тримають кошик і вишитий особливим візерунком рушничок. Ще звечора кошик наповнюють святковими стравами: кладуть паски – пшеничні й сирну, крашанки, сало, шинку, хрін, грудку вершкового масла, пиріжки з сиром і завиванець з маком, сіль, писанки і свічку (її стромляють у паску і запалюють, коли священник святить скоромне). Усе накривають великоднім рушничком. Ці пожитки освячуються для того, щоб люди на свято одержали радість і духовну, і від земних дарів.

КРАШАНКИ

Яйце – символ зародження життя, знак життя нового, воскресіння. Також – символ сонця. Майже в усіх народів яйце вважалося джерелом життя і початку світу. У міфах різних народів зі світового яйця виникає всесвіт, або якась світотворча сила, втілена в божество, або міфічні першопредки. А з верхньої і нижньої половини яйця виникають небо і земля.

Особливе значення має яйце на Великдень. Червона крашанка – ознака радості, символ воскресіння. У великодню суботу (або в четвер) фарбують крашанки. Основний колір крашанок – червоний, він символізує пролиту за

людей кров воскреслого Спасителя і радість життя. Темно-червоний колір готують з відвару цибулиння. З кори дикої яблуні – отримують жовту барву; з молодого березового листа – салатну; з шишечок вільхи - брунатну. У воду для фарбування крашанок додають потроху свяченої води – хрещенської, стрітенської і благовіщенської. Як правило, крашанок готують 13 – на згадку про Христа і його 12 апостолів. Крашанками обмінюються із знайомими, їх дають родичам, сусідам, тим, хто прийшов привітати, носять у гості, роздають жебракам. Також передають померлим, кладучи на могилки. Шкаралупки з крашанок пускають на воду, щоб пливли «до рахманів» і вказали їм, що час святкувати Рахманський Великдень. З крашанками є багато ігор; навбитки, міньки напوماцки, скочування з горбочка, вгадування з шапками та інші.

Крашанками обмінюються із знайомими, їх дають родичам, сусідам, тим, хто прийшов привітати, носять у гості, роздають жебракам. Також передають померлим, кладучи на могилки.

ВСЕНІЧНА

У Великодню ніч не годиться спати. Якщо залишаєтеся вдома, не йдете до церкви на Всенічну – засвітіть свічку і поставте на вікні. Це буде знак, що ви вірите і чекаєте Воскресіння.

У Великодню ніч спати не годиться. Якщо залишаєтеся вдома, не йдете до церкви на Всенічну – засвітіть свічку і поставте на вікні. Це буде знак, що ви вірите і чекаєте.

Біля церкви чоловіки розпалюють очисний вогонь, який горить цілу ніч.

У перший день свята утрень починається опівночі: священики й парафіяни зі свічками під передзвін дзвонів тричі обходять довкола замкненої церкви, у якій в цей час куриться фіміам. Цей обхід є символом ходу жінок-мироносиць, котрі рано в неділю прийшли до Господнього Гроба. Опісля священик хрестом відчиняє освітлений храм, який символізує Гроб Спасителя, усі заходять, співаючи тропар:

Христос воскрес із мертвих,

Смертю смерть подолав,

І тим, що у гробах, життя дарував!

Відбувається уставне богослужіння – лунають радісні співи, що славлять воскреслого Христа.

Свято Воскресіння Господнього триває цілий тиждень, і служба в храмі проводиться більш урочисто, ніж в інші свята. Упродовж усього Великоднього тижня богослужіння в храмі відбувається при відчинених Царських Вратах на знак того, що тепер Воскресінням Христовим відкриті для всіх врата Царства Божого.

Святкове вітання

Опісля священик освячує усе, що принесли люди у своїх великодніх кошиках. Свяченим наділяють родичів, сусідів, бідних.

Після служби Божої люди вітають одне одного: христосуються (один каже: «Христос воскрес!», інший відповідає: «Воістину воскрес!», тоді тричі

цілюються) і обмінюються писанками або червоними крашанками. Від Великодня до Вознесіння вітаються словами: «Христос воскрес!», на що відповідають: «Воїстину воскрес!».

Чому Великдень так звється?

Старші люди кажуть, що того дня, як воскрес Христос, сонце з радості не заходило і день був великим-превеликим, тому й назвали його Великдень.

Інші люди кажуть, що в той час, коли Христос родився, дуже світило сонце і стояли такі довгі дні, що теперішніх треба сім скласти докупи, щоб був один тодішній. Тоді, було, як зійде сонце в неділю вранці, то зайде аж у суботу увечері. А як розіп'яли Христа, – дні поменшали. Тепер тільки царські ворота у церкві розчинені навістіж сім днів, на згадку про ті довгі дні. Ось чому день Воскресіння і називається великим.

СВЯТКУЄМО ВДОМА

Святкова трапеза

Повернувшись додому, родина сідає за святковий стіл і розговляється свяченим. Перед цим на столі, застеленому святковою скатертиною, запалюють свічку і стоячи співають або проказують Пасхальний тропар:

Христос воскрес із мертвих,
Смертю смерть подолав,
І тим, що у гробах,
Життя дарував!

Потім вітають одне одного словами «Христос воскрес!» – «Воїстину воскрес!». Якщо в домі є дівчина на виданні, то кладуть їй паску на голову і приказують: «Аби була людям така велична, як ця паска пшенична». Опісля господар обчищає свячену крашанку, розрізає її на стільки частин, скільки людей є за святковим столом. Кожен бере собі по шматочку. Далі куштують паску і споживають усе інше, чим багатий великодній стіл. А стіл дійсно багатий: рум'яна паска, барвисті крашанки, чорний хліб, масло, пряжене молоко, сметана, ряжанка, шинка й ковбаси, пиріжки й сирна паска, настоянки і наливки...

«Зелений горбочок»

Можна спробувати відтворити у своїй родині ще одну гарну традицію. А саме – викладання крашанок на маленькому горбочку із зеленою травицею, який ставлять на святковому великодньому столі. Він символізує воскресіння, проростання нового життя через смерть старого. Адже для того, щоб виростала нова стеблина, повинне загинути зерно. Це є і символом воскреслого Спасителя. Також горбочок означає пам'ять про родичів, котрі відійшли в інший світ.

Для того, щоб мати такий горбочок, слід за два тижні до Великодня насипати землі у миску гіркою і посіяти на ній овес. Поставити в теплому і світлому місці й поливати. До свята овес якраз підросте. А потім довкола горбочка викласти крашанки – стільки, скільки близьких членів родини відійшло в інший світ.

Рештки свяченого не викидають, а обережно збирають і закопують десь під деревом, де ніхто не ходить. Дітям розповідають, що коли крихти від паски розкидати в саду, з них проростуть чудесні квіти.

МОЛОДІЖНІ РОЗВАГИ

За повір'ям, хто скуштує по шматку від дев'яти різних пасок – цілий рік буде щасливим. Отож, хтось для того, аби обмінятися великоднім хлібом та крашанками, а хтось – щоб пограти у традиційні великодні ігри і поспівати веснянок, – збираються на Великдень біля церкви, відбувши вдома родинний святковий обід. Сьогодні справжні веснянки або гаївки можна почути і побачити хіба що в містах. Найвідоміші великодні гуляння відбуваються щороку в Києві біля Михайлівського Золотоверхого собору та у Львові – в Шевченковому гаю.

Найголовніша великодня гра – «Жучок», що символізує безкінечний рух і вічне життя. Хлопці й дівчата стають парами в довгий ряд, схрещуючи руки. Малу дитину запрошують бути «жучком», і двоє хлопців водять її по «чарівному місточку» з рук гравців. Пари, по котрих уже пройшовся «жучок», перебігають наперед і таким чином «жучка» обводять довкола церкви. Дівчата грають також у «Шума», «Царівну», «Огірочки», «Кривого танця» – ігри, які символізують пробудження природи і неперервне життя. У хлопців розваги особливі, пов'язані не так з лірикою, як з демонструванням сили і спритності. Це і біг наввипередки, і гра «У великоднього дзвона», і побудова триярусної великодньої «Дзвіниці».

Традиційно, на Великдень біля церкви завжди співав великодні псалми кобзар або лірник. Сьогодні цю давню українську особливість відновлюють братчики Київського кобзарського цеху, які самі майструють музичні інструменти (кобзи, колісні ліри, торбани, бандури, гуслі) і співають збережені традиційні думи та псалми.

Цілий день на Великдень дзвонять дзвони, а сонце грає, милуючись з висоти на добрі людські душі.

Гойдалка

Якщо напередодні, в суботу, хлопці поставлять традиційну великодню гойдалку, то буде на чому погойдатися. Для цього хлопці вкопують у землю два високі та міцні стовпи, прибивають нагорі поперечку, до якої прикріплюють ланцюги з гладенькою дошкою.

Мета гойдалки - очиститись від усього злого, а заодно і землю розбудити, щоб росло і буяло на ній зело. Гойдаються парами – хлопець з дівчиною. Гойдалка стоїть до Зелених свят.

ВЕЛИКОДНІ ВЕСНЯНКИ

Жучок

Це суто великодня гра, вона символізує безкінечний рух сонця і вічне життя.

Хлопці й дівчата стають парами в довгий ряд. Руки в парах схрещують особливо (так, як на «стілчик»). Маленьку дитину запрошують бути «Жучком», роззувають і двоє дужих хлопців водять її по тому «чарівному місточку». Ті пари, по котрих уже пройшовся «Жучок», швиденько біжать наперед і там знову стають. Таким чином, якщо грають біля церкви, – обходять довкола храму.

Ой ходить жук по жучині, а жучиха по драбині,

Приспів:

Грай, жуче, грай (2).

На жучкові опанчина, а сам жучок, як дитина.

На жучкові черевички, а сам жучок невеличкий.

А хто хоче жучка грати, треба йому паску дати.

А ми того рік чекали, щоби нині жучка грали.

А ще будем рік чекати, щоби того жучка грати.

ХЛОП'ЯЧІ ЗМАГАННЯ

У великодній період хлопці мають для розваги велику кількість ігор з елементами змагання, боротьби. Ось деякі з них.

У великоднього дзвона

На поклик одного з хлопців: «У дзвона!» весь гурт швидко стає у тісне коло. Хто не встиг – стає «серцем дзвона», йде до середини. З кола всі хлопці простягають до «серця» руки, але хутко забирають, щоб «серце дзвона» не схопило. Хлопці увесь час протяжно й мелодійно виспівують: «Дзінь-дзелень, бом-дзень, дзінь-дзелень... Бам.., бам.., бам...» «Серце» намагається вхопити когось за протягнуту руку й затягти до середини. Тоді втягнутий стає «серцем дзвона», а попередній стає у коло.

Боротьба на лопатки

Хлопці діляться на два рівні гурти і обирають отаманів. Стають навпроти на віддалі 10-15 метрів. Отамани подають команду: «До бою!» Гурти сходяться й беруться – кожних два – руками в перехрестя і намагаються один одного повалити на лопатки, тобто покласти противника горілиць. Повалений не має права вставати до закінчення гри. Перемога вважається за тим гуртом, котрий більше «поклав на лопатки» противника. Отамани оголошують кінець бою. Кожний переможений мусить на своїй спині, як кінь, возити переможця. Після цього перешиковують наново шеренги і гра починається знову.

Боротьба навколiшки

Така сама, як і «покласти на лопатки», з тією різницею, що на ноги не стають, а борються, стоячи навколiшках.

Боротьба лежачи

Це складніша боротьба. Двоє хлопців лягають головами один до одного, навіть впираються головами. Спершу кожен з них намагається зловити руку другого й посісти місце рядочком. Тоді відбувається боротьба довга й важка – в той час як один з учасників хоче бути згори, інший намагається не допустити

цього, скидає свого змагуна. Борються, поки котрийсь з гравців остаточно знеможеться.

ІГРИ З ПИСАНКАМИ ТА КРАШАНКАМИ

Найбільше писанок та крашанок перепадає дітям. І матусі, і бабусі, і родичі та знайомі вручають їм ці весняні дарунки. Під час обрядових обходів з великодніми привітаннями – христувань – господарі також обдаровують дітей писанками. Отже, і великодні дитячі ігри не обходяться без писанок і крашанок. Деякі з таких ігор пропонуємо вашій увазі.

Цокання або товкання (навбитки)

Одна дитина тримає свою крашанку в руці «носком» догори, а друга цокає своїм яечком, також «носком». У кого «носок» розбився, той повертає яечко «пухою», а той, у кого крашанка залишилася цілою, продовжує цокати «носком». Побита крашанка зветься «битка», її одержує переможець (той, хто розбив). Буває, в кого трапиться міцна битка, той виграє в других цілу торбину яєчок.

Скочування з горбочка

Діти сідають над горбочком півколом і кожне спускає (котить) з горбочка свою крашанку. Котячись, крашанки «збігаються» і котрась з них, вдаряючись об другу, розбивається. Чия залишилася ціла, той забирає собі й «битку».

Міньки навпомацки

Дитина бере писанку в одну руку, а крашанку в другу і ховає руки за спину. Звертається до другої: «Угадай, в якій руці писанка, а в якій – крашанка». Хто вгадав, забирає яєчка, а як не вгадав – свої дає.

Відгадки

Кладуть кілька шапок, під одну з них - крашанку. Хто відгадає, під котрою з шапок є крашанка, той виграв. Хто не відгадає – програв.

Знайти із зав'язаними очима

Кладуть крашанку на землю. За десять кроків від нього стоїть один з тих, хто хоче виграти яйце. Йому зав'язують очі хусткою. У такому стані він відміряє десять кроків, розв'язує очі і має дістати до яйця, не сходячи з місця. Якщо дістане – виграв.

Наукове видання

Матеріали засідання круглого столу «Великодня веселка». –
Хмельницький: Видавництво Хмельницького інституту МАУП, 2008. –
84 с.

ВЕЛИКОДНЯ ВЕСЕЛКА

*до 15-річчя Хмельницької єпархії
Української Православної Церкви*

*з благословення
Високопреосвященнішого АНТОНІЯ
Митрополита Хмельницького і Старокостянтинівського*

Здано в набір 07.05.2008. Підписано до друку 08.05.2008.
Формат 60х84 1/16. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 2,8.
Друк офсетний. Папір офсетний. Наклад 300 прим.

Міжрегіональна Академія
управління персоналом
Хмельницький інститут
м. Хмельницький
Проспект Миру 101-А
8 (0382) 71-66-15

Українська Православна
Церква
Хмельницька єпархія
м. Хмельницький
84вул. Володимирська, 113
8 (0382) 65-03-32